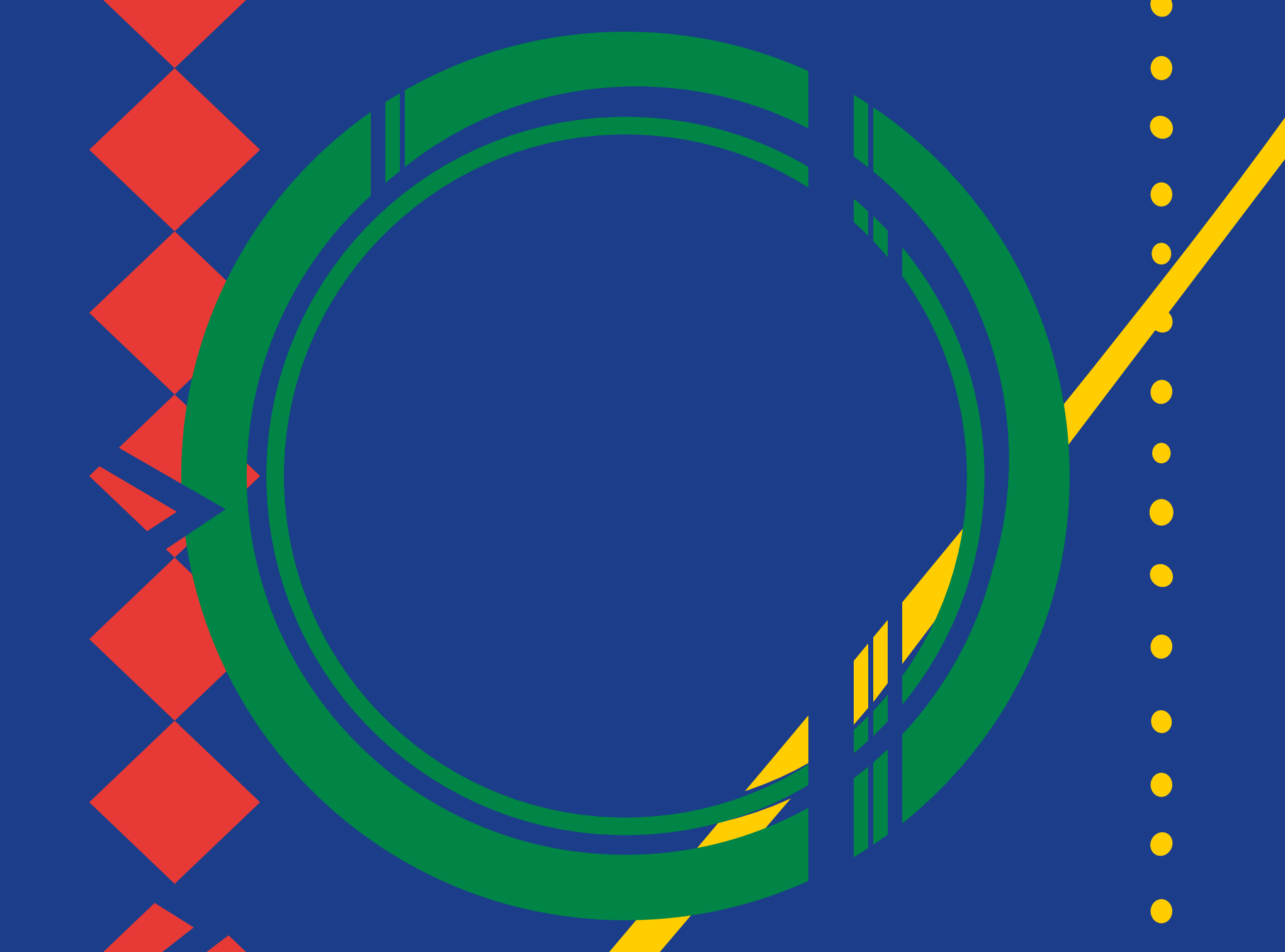

Tuomas Mattila | Pasi Jaakonaho

MIN

DAVVI GUOVLLU
EAMIÁLBMOGIID
GUOSKEVAŠ
ÁVNNASGEAHTES
VUOIGATVUODAT

MIN

DAVVI GUOVLLU
EAMIÁLBMOGIID
GUOSKEVAŠ
ÁVNNASGEAHTES
VUOIGATVUOĐAT

Tuomas Mattila | Pasi Jaakonaho

Saamelaisalueen koulutuskeskus
Sámi oahpahušguovddáš
Säämi máttááttáskuávdáš
Sää'm škooltemkөөskөөs

Almmustahtti
Dahkkít
Divttat
Govuheapmi
Govat

Sámi oahpahušguovddáš, 2022
Tuomas Mattila, Pasi Jaakonaho

Niillas Holmberg (almmustahtton duojs *Juolgevuodđu* (DAT 2018; suom. *Jalkapohja*, Gummerus 2019)

Tanja Sanila

Sámi oahpahušguovddáš

Suvi Jaakkola (lähde: *Joulupukki ja noitarumpu – saamelaisuus vääristyy edelleen Lapin matkailussa*, Antroblogi.fi 12.4.2022)

Pasi Jaakonaho

Tuomas Mattila

Wild Salmon Adventures Ky

Teppo Jäntti

Hansaprint

ISBN 978-951-53-3864-8

ISBN 978-951-53-3865-5 (pdf)

Jorgalus
Olggosaaidnu ja máhccun
Prentenbáiki

S Á M E D I G G I
S Á M I T I G G E
S Á Ä ' M T E ' G G
S A A M E L A I S K Ä R Ä J Ä T

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Muhto ain dat ihtet, mánát
geaid bealjit dego lasttat, mánát
geat gazzet giellaoahpa biologijjas.

Bussábielluid taktihkka
duodaštít juohke sáni adjektiiván.

Dat lea rássegietti strategijja.

OVDAŠÁHKA

VNNASGEAHTES VUOIGATVUOĐAID (IP, "intellectual property") guoskevaš láhkaásaheapmi lea gávnnavuvon májggamohkásaš riektesuorgin. Dan dovdet funet sihke eamiálbmogiid gaskavuodas ja vásttolaš virgeolbmuid bires. Maiddái IP-riektevuođadaga ovddideami dikšon virgeoapmahaccaide eamiálbmogiid suodjin dahkkon riekterámma lea dájvá vieris. Goittotge IP-vuoigatvuodat leat guovddáš oasis go ohcat covdosiid eamiálbmogiid ákkastallojuvvon vuoigatlaš vuordámušaid ollašuttimii. Dáid dárbbuid deavdima várás ollašuttujuvui davvi guovllu eamiálbmogiid kultuvrra guoskevaš IP-vuoigatvuodaid giedahallan fidnu jagi 2022 áigge

Fidnu váldoollašuttin doaimmai Sámi oahpahusguovddáš (SOG) ja fidnu ollašuttui ovttasbarggus sámedikkiin ja fidnu vástoministerijain, oahpahus- ja kulturministerijain. Fidnu doaibmabijut ollašuttujuvvojedje dasa ásavuvon stivrenjoavkku stivremis ja ovttasbarggus sihke koordineremiin Barents Euroáarktalaš guovllu IP-áššedovdiiguin ja eará ovttasbargguimmiiguin. Fidnu dahkkin ja dán skuvlenmateriála gárvvisteaddjin välljejuvviiga ávnnasgeahtes vuoigatvuodaid áššedovdi, VDD, SDM Tuomas Mattila ja sámedujiid lektor, nákkosgirjedutki Pasi Jaakonaho Sámi oahpahusguovddášis. Dahkki guoktá jearahalaiga fidnu oktavuodas sulaid guovttelogi sámi kulturárbbi dovdan olbmo ja fáddábire dovdan áššedovdiid. Fidnu loahppaboadusin gárvvásmuvvan skuvlenmateriála doarju IP-áššedovdiid ja sámedáiddáriid, ja eandalii nuorra dahkkiid, ja buohkaid árbevirolaš ealáhusain beroštuvvan olbmuid skuvlejumi.

Árbevirolaš kultuvrra guoskevaš IP-vuoigatlaš gažaldagat leat vehá earáláganat dan dáfus, ahte guorahallatgo ášši ovttaskas olbmo vai olles servoša viñkilis.

Duojárat, juoigít, máinnasteaddjit, kultuvrrain doaibman fitnodatdoallit ja eará dahkkit sáhttet suddjet iežas barggus bohtosiid, seammás go servoša viŋkilis suoji dárbbus deattuhuvvojit buohkaide oktasaš elemeanttat. Nuppe dáfus go hállat árbevieruin de rájá oktagasa ja servodatlaš dahkama gaskkas ii álo leat nu álki meroštallat. Materiálas leat figgan váldit vuhtii dáid sierra viŋkiliid ja vuorrováikkuhusa daid gaskkas.

Fidnus leamašan sáhka maiddá rájáid rasttildeaddji ovttasbarggu dárbbus. Sámiid Suoma, Ruota ja Norgga vuoddolágas suddjejuvvon gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid ollašuvvan lea dehálaš. Vuoigatvuodaid ollašuvvan gáibida, ahte IP-vuoigatvuodaid guoskevaš cehppodat ja dillegovva lea oažžumis unnimustá Suoma, Ruota ja Norgga sámeaguovllus (Sápmi). Skuvlenmateriála lea gárvvistuvvon oassin Suoma Barents Euroárktalaš rádi sátnejodiheaddjiáigodaga (2021–2023) prográmmas.

Doaibmasuorgeráját ja stáhtaid ráját rasttildan dialoga lasihemiin ovddidat oktasaš geavadagaid šaddama. Fidnu doarju ja lasiha oktilašvuoda, mearredidolašvuoda ja ávaštallama oktasaš gažaldagain, go gažaldagat giedahallojuvvojit ja daid koordineren buoriduvo ovttasbarggu lasiheami bokte maiddá davvi ollilvuodas. Fuomášumi giddden suoji ovddideapmái lasiha eamiálbmogiid luohhtámuša iežas árbái ja bajásgeassá odda sohka buolvva, mas leat vejolašvuodat bidjat deattu kultuvrra seailumii ja ovddideapmái vugiin, mii buktá ávkki olles álbmogii ja seammás doaibma oassin IP-vuoigatvuodas iige dan olggobealde.

Anna Vuopala
hálddahušráddi
Oahpahus- ja kulturministeriija
Kultur- ja dáiddapolitiikka ossodat
Dahkkivuoigatvuoda ja audiovisuála
kultuvrra vástosuorgi

Janne Näkkäljärvi
Ovddidanhoavda
Sámi oahpahusguovddáš

SÁPMELAČČAIN LEA IEŽAS HISTORJÁ, GIELLA, EALÁHUSAT, EALLINVUOHKI JA IDENTITEHTA

SÁMEDIGGI DORVVASTA BUOT DOAIMMAINIS sámegeiela, kultuvrra ja sámeealáhusaid ealaskasvuoda, fuolaha sámiid eallinvejolašvuodaid buorideamis ovtaveardásaččat olles sámiid ruovttuguovllus sihke ovddida sámiid gielalaš ja kultuvrralaš rivttiid ollašuvvamis maiddái sámiid ruovttuguovllu olggobealde. Sámedikki deháleamos doaibma lea ollašuhttit sámiide vuoddolága bokte dorvvastuvvon kulturiešráđđema sihke dorvvastit sámiid eamiálbmotkultuvrra seailuma ja ovdáneami.

Sápmelaš kulturárbbis háladettiin doahpagat dego ”kultuvra” ja ”árbi” galggašedje meroštallot sápmelaččaid iežaset ipmárdusa, árvvuid ja máilmmigova mielde. Ovdamearkan ávnnaskeahtes ja ávnnaslaš kulturárbbi juohkin earálágan osiide gáidada sápmelaččaid iežas doahpaga. Dákkár earu ávnnaskeahtes ja ávnnaslaš gaskkas sáhttá dahkat, muhto sámiid eavttuid mielde. ”Vuorrováikkuhus luondduin”, dahjege máhttu ságastallat luondduin, oaiivilda dan ahte go oaidná luonddus dáhpáhuvvan nuppástusa, dahje ohcá luonddus materiála, de dovdá luonddu iešvuodaid. Ávnnaslaš ja ávnnaskeahtes árbbi ii sáhte earuhit nubbi nuppis, go daid gaskkas lea čanastat ja dat váikkuhit gaskaneaset.

Tuomas Aslak Juuso
dahjege
Gáijjot Ánte Issáha Duommá
Sámedikki sátnejodiheadji

SISDOALLOLOGAHALLAN

9	<i>Sápmelaččat, Eurohpá Uniovnna áidna eamiálbmot</i>
13	<i>Sápmelaččaid vuoigatvuohta iežas kulturárbásis</i>
16	<i>Sápmelaččaid árbevirolaš diehtu ja árbevirolaš kulturovdanbuktimat</i>
35	<i>Sámekulturra gávppálaš ávkkástallan</i>
49	<i>Oainnut kulturárbbi suodjaleapmái</i>
60	<i>Ávnnasgeahtes vuoigatvuođaid oppalaš prinsihpat</i>
73	<i>Dahkkivuoigatvuohta luovvi duoji suodjin</i>
85	<i>Dávvirmearkavuoigatvuohta sáhtta suddjet árbevirolaš dovddaldagaid</i>
95	<i>Eará ávnnasgeahtes vuoigatvuođat ja láhkaásaheapmi</i>
105	<i>Mán láhkai iežas ja servoša vuoigatvuođaid sáhtta geavatláččat bealuštit?</i>

SÁPMELAČČAT,
EUROHPÁ UNIOVNNA
GUOVLLU ÁIDNA
EAMIÁLB MOT

SÁPMELAČČAT

LEA OKTA ÁLBMOT, ÁRKITALAŠ EAMIÁLBMOT, man árbevirolaš ássanguovllu Sámi leat Norgga, Ruota, Suoma ja Ruošša ráját juohkán njealji oassái. Sápmelaččat lea sierra rehkenastinvugiid mielde 75 000–100 000 olbmo. Sámiid dálá ruovttuguovlu (sámevuovlu) lea kártta mielde Norgga, Ruota ja Suoma davvosiin ja Guoládatnjárggas Ruoššas. Árvoštallo, ahte Suomas badjel 60 % sámiin ássat ruovttuguovllus olggobealde. Jagi 2019 Statistihkkaguovddáza mielde stuorámus sámevielda lei Oulu, čuovvovaččat sturrodatornegis Anár, Roavvenjárga, Ohcejohka ja Helsset.

SÁPMELAČČAIN LEAT

OVCCI GIELLAJOAVKKU: máttasámevielda, ubmisámevielda, bihtánsámevielda, julevsámevielda, davvisámevielda, anárašvielda, nuortalašvielda, gielddasámevielda ja darjjesámevielda. Lassin áhkilsámevielda hálle vel 2000-logu álggus. Davvisámevielda hállit leat eanemus ja dan hálliid vuovlu gokčáge stuorra oasi sámevuovllus.

Sámiid gielalaš rievttit leat dorrvastuvvon eará láhkaásahemiid bokte Suomas. Sámi gielalága mihttomearri lea *”bealistis dorrvastit vuoddolágas ásahuvvon sámiid rievtti bajásdoallat ja ovddidit iežas gielas ja kultuvrras”*. Buot sámevieldat leat meroštallon áittavullošaš giellan.

Sámi gielalága ollašuvvama stuorámus hástalusat laktásit virgeoapmahaččaid heajos lága ollašuttimii. Gielalaš vuogitvuodaid ollašuvvamii váikkuha maiddái váttisvuohhta oazžut bálkáhuovot sámevieldat bargoveaga sierra surggiide. Eandalii váilevuohhta lea sámevieldat oahpaheadđiin, árabajásgeassima bargoveagas ja eará sosiála- ja dearvvasvuodafuolahusa suorggi ámmátolbmui. Okta hástalus leage oazžut vaikkoba 60 % bargoáigái gielda hálli, jus seammá olmmoš sáhtta bargat 100 % barggu eará sajis, gos sámevielda čehppodat ii gáibiduvvo.

SÁPMELAČČAT LEAT EUROHPÁ UNIOVNNA

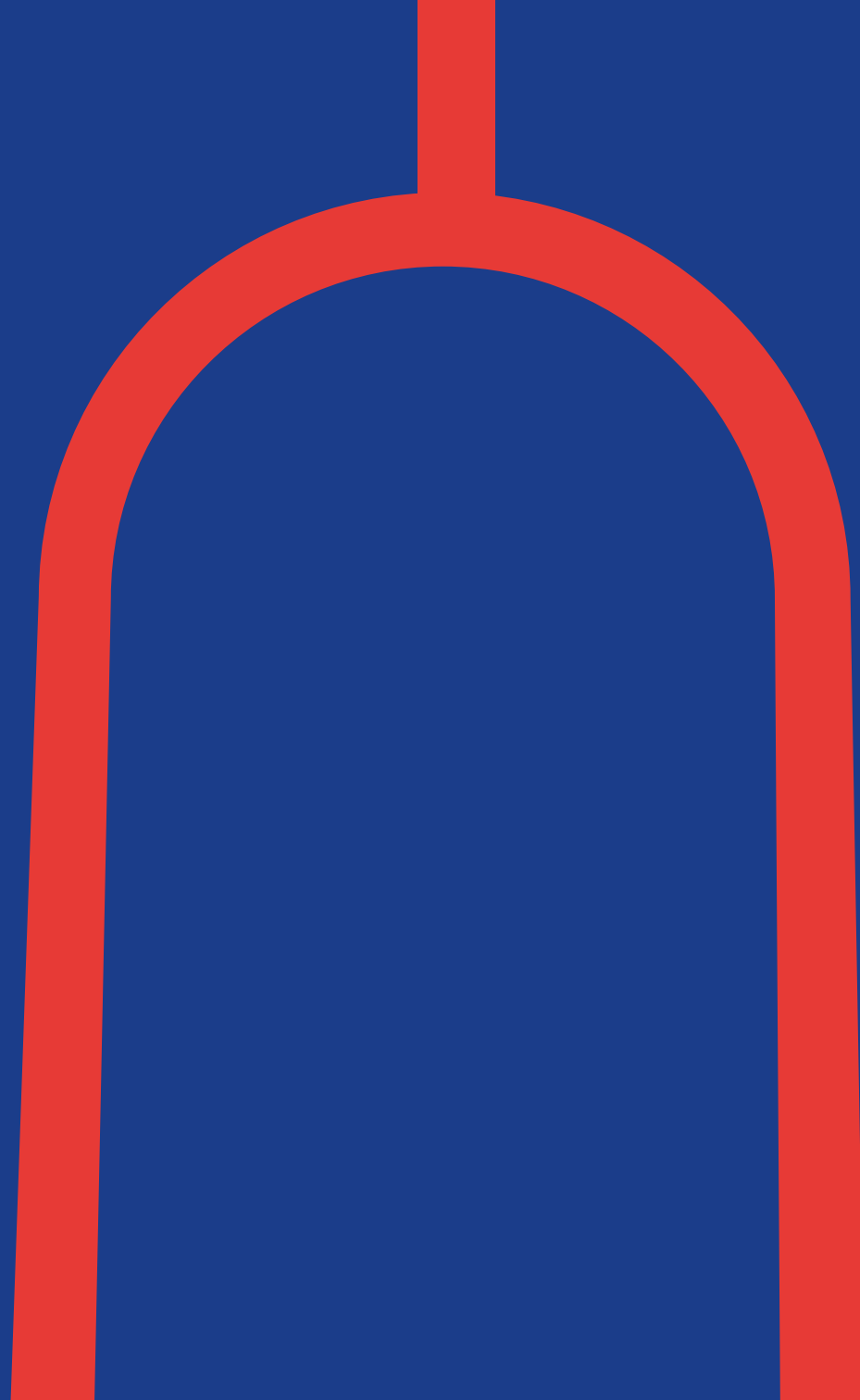
GUOVLLU ÁIDNA EAMIÁLBMOT JA EAMIÁLBMOTSAJÁDAT LEA NANNEJUUVON SUOMA VUOĐDOLÁGAS. Sápmelaččat lea ásahan ássanguovlluset ovdal dálá stáhtarájaid šaddama. Sápmelaččat eamiálmogin eai goittotge leat mearrideaddji rollas iežaset ássanguovllusteaset. Sápmelaččaid árbevirolaš jahkodatjohtin lea sisttisoallan earret eará bohccuid sirdašuvvama ja sirdima siseatnamis riddui geassái bálggaha áigge. Dálá stáhtaráját leat dan árbevieru rievadan ja heaittihange.

SÁPMELAČČAID ÁRBEVIROLAŠ EALÁHUSAT

LEAT GUOLLEBIVDU, COAGGIN, DUOJI, MEAHCCEBIVDU ja boazodoallu ja dáid odđaáigge hárjeheami vuogit. Lassin sámeduodji lea mángga olbmui dehálaš oassi árggas ja áigáiboađus. Oppalaččat árbevirolaččat sámevuovllus ássan sápmelaččat ellet luonddus ja luonddujohtima mielde. Sápmelaš luonddujohtimis leatge gávccii jagiáiggi: gidđa, giddageassi, geassi, čakčageassi, čakča, čakčadálvi, dálvi ja giddadálvi.

2000-lohkui boadedettiin goittotge ain stuorát oassi sápmelaččain bargá eará go árbevirolaš boazodoalus. Árbevirolaš sámiid ealáhusaid ja eallinvugiid joatkin leage olles áigge deaddaga vuolde odđaáigge ámmáhiid hárjehemiin ja bisohallamiin. Mánggat sápmelaččat leat goittotge mielde bearrašis dahje sogas árbevirolaš ealáhusain, vaikke beaivebargu livččiige eará sajis. árbevirolaš ealáhusain lea stuorra mearkkašupmi sámegiela ja kultuvrra guoddiin.

SÁPMELAČČAID
VUOIGATVUOHTA
IEŽAS KULTURÁRBÁŠIS

SÁPMELAČČAID SAJÁDAT

E AMIÁLBMOGIN SUOMAS LEA dovddastuvvon vuodđolága 17 §:s. Dan vuodul sápmelaččain lea vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežas gielas ja kultuvrras.

Vuodđolága 121 §:a vuodul sápmelaččain lea ruovttuguovllusteaset gielas ja kultuvrras guoskevaš iešstivren.

SUOPMA LEA DOHKKEHAN JAGI 2007 ADDOJUUVON

Ovttastuvvan našuvnnaid julggaštusa eamiálbmogiid vuoigatvuodain.

Julggaštusa 3 artihkkala mielde eamiálbmogiin lea iešmearridanvuoigatvuohta ja dat mearridit friddja politihkalaš sajádagas ja ovddidit friddja ekonomalaš, sosiála ja čuvgehuslaš diliideaset.

Julggaštusa 31 artihkkala vuodul sápmelaččain lea vuoigatvuohta bajásdoallat, hálddašit ja ovddidit kulturárbbis, árbedieđus ja árbevirolaš kulturovdanbuktimiiddiset, ja dáidda gullevaš vuoijjalaš opmodagas.

Vaikke julggaštus ii iešalddes vuoddu odđa vuoigatvuodaid, galget dan vuolláičállán stáhtat doaibmat julggaštusa mihttomeriid ollašuttima ovdi. Ovttas Suoma vuodđolágain dát dahká vuoigatlaš vuodu guorahallat sápmelaččaid vuoigatvuodaid ovttaskas olmmožin ja servošiinge suodjalit ja hálddašit iežas ávnnasgeahtes kulturárbbis.

OLLAŠUVVETGO DÁT KULTUVRRALAŠ RIEVTTIT?

SÁPMELAŠ KULTURÁRBBI LOBIHIS gávppálaš ávkkástallan almmá eakti oktavuoda sápmelašvuhtii lea ruossalasvuodas dáid vuoigatvuodaiguin. Dat mielddisbukta májggalágan vahága, dego ekonomalaš vahága árbevieru hájjeheadđjiide ja kultuvrralaš erošuvnna. Dát jođálmahtta árbevirolaš dieđuid, čehppodaga ja árbevirolaš ovdanbuktimiid jávkama, ja eastada nie sápmelaš iešmearridanvuoigatvuoda ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid ollašuvvama.

KULTURÁRBBI GÁVPPÁLAŠ ávkkástallan galggašii dahkkot ehtalaččat suvdilis vuogi mielde ja doarjut dan servoša, man gaskavuodas árbevirolaš diehtu ja árbevirolaš ovdanbuktimat leat šaddan. Ná dorvvastat dan, ahte árbevieruid ávkkástalli ii dušše doalvo olggos servoša gaskavuodas šaddan ávnnasgeahtes árvvuid, muhto sáhtta daid ávkkástaladettiin seammás doarjut kulturárbbi seailuma maddái boahttevaš sohkaovuolvaide.

ÁVNNASGEAHTES KULTURÁRBBI suodjin ii goittotge leat dakkár lánkaásaheapmi, mas árbevieru suodjaleapmi guorahallošii dan bajásdoallan ja ovddidan servošiid ja ovttaskas dahkkiid viñkilis. Danin eamiálbmogiid iežas kultuvrii čuočcán vuoigatvuodaid leat riikkaidgaskasaččat juo jahkelogiid áigge figgan ollašuttit IP-vuoigatvuodaid geavahemiin.

SÁHTTÁGO ÁVNNASGEAHTES VUOIGATVUOĐAIGUIN BUORIDIT DILI?

IP-VUOIGATVUOĐAIDE GULLET

dahkkivuoigatvuodat, dávvirmearkkat, geográfalaš
álgovuoddomerkemat, pateanttat, ávkkálašvuodamállet,
mállevuoigatvuodat ja fitnodatsuoillemasvuodat, ja láhka
heivetmeahttun meannudeamis ealáhusdoaimmas.
dáid lassin maiddáí golaheaddjisuođjelágas lea
mearkašupmi ávnnasgeahtes kulturárbbi gávppálaš
ávkkástallama guorahaladettiin.

IP-VUOIGATVUOĐAIGUIN OVTTASKAS

dáiddárat, giehtaduojárát, fitnodatdoallit ja
árbevieru bajásdoallit sáhttet suddjet iežas
vuoigatvuođalaš barggu bohtosiid.

Sápmelaččat servošiin sáhttet IP-
vuoigatvuođaid geavahemiin figgat suddjet oktasaš
kulturárbbis lobihis ávkkástallamis.

DÁT SKUVLENMATERIÁLA

DÁN MATERIÁLAS GUORAHALLAT DAN, MAN
anolačča IP-vuoigatvuodat leat sápmelaš ávnnasgeahtes kulturábásis
čuohcán rivttiid ollašuhhtimii nu ovttaskas olbmo go servošage anus.
Makkár vejolašvuodat dahje váilevuodat IP-vuoigatvuodain dán
geavahanulbmilis leat?

SÁPMELAČČAID
ÁRBEVIROLAŠ DIEHTU
JA ÁRBEVIROLAŠ
KULTUROVDANBUKTIMAT

SÁPMELAŠ KULTURÁRBI

LEA VIIDDIS OPPALAŠVUOHTA,
masa gullet fysalaš dávvirat ja báikkít, maddái
vuoijjalaš ovdanbuktimatge, ja árbevierut,
vuogit, geavadagat ja čehppodat. Dávjá dát leat
maddái oktavuodas nubbi nubbái iige ávnnasgeahtes ja
ávnnaslaš árbevieru sáhte oalát sirret nubbi nuppis.

Dihtetgo?

SÁPMELAŠ ÁRBEVIRRUI GULLET MAIDDÁI MEAVRRESGÁRIT, main ávnnaslaš ja ávnnasgeahtes kulturárbi laktásit nubbi nubbái. Ovttaskas trumbbut sáhttet leat mánggaid čuđiid jagiid boarrásat ja dat gullet historjjálaš artefáktan sámi kulturábái. Odda trumbbuid duddjomii laktása árbevirolaš čehppodat ja diehtodáidu, mii gullá sámiid ávnnasgeahtes árbevirrui, dego maiddái trumbbu geavaheapmái gullelaš diehtu ja čehppodat.

Meavrresgáriide laktásit maiddái sápmelaš almmolaččat dovdan govvosat. Trumbbuid govvosat lea oassi sáme kultuvrras, ja daid galgáge meannudit maiddái eaiggátvuoda dáfus dan mielde.

Govvosiid ja báktemálemiid ja -sárgosiid gaskkas lea oaidnimis čielga stiillalaš oktilašvuoda. Dáid meavrresgári govvosiid sáhttá oaidnit ávkkástallot earáge oktavuodain go trumbbuin alddis, dego ovdamearkan mátkemuittuid hervemiin, čijain ja poastakoarttain. Goittotge lea dehálaš diehtit ja gudnejahttit govvosiid álgovudolaš konteavsta, mas lea stuorra mearkkašupmi sápmelaččaide.

Kristtalaš jorgalahttinbarggu oktavuodas meavrresgárit eanaš duššaduvvojedje ja sámiid boares oskku ja máilmmigova figge jávkadit. Suomas dát dáhpáhuvai 1700-logu beallemuttus. Eurohpá stáhtaid museain leat ain meavrresgárit vuorkkás. Ná musealágádusatge iežas vugiin leamašan divrras gollosiin dán árbevieru seailuheaddjin. Mannan jagiin, dál 2020-logus leamašan olu miehtemielalaš doaladupmi dasa, ahte meavrresgárit máhcahuvvošedje daid ruovttuguovlluide.

”

Heini Wesslin
nuortalaš duojár

MII MEROŠTALLÁ ÁRBEVIROLAŠ DUOJI?

Oahpaheaddjin doaibman meaštáriin lea lunddolaččat stuorra váikkuhus stuđeanttaide ja dasa maid sii ohppet atnit árbevirolažžan. Seammá láhkai lea dehálaš, ahte leat merkejuvvon muitui ja almmustahtton girjjit dujiin. Ná dat seilot. Goappáge dáhpáhusas lea goittotge loahpa loahpas sáhka vejolaš ovttaskas oainnuin iige nuge das, ahte dat leat áidna rivttes vuohki dahje hápmi dujiide.

Seammá láhkai leat jorgaluvvon olu dujiide laktásan tearpmat. Dego sámequovllus lea bohtán ovdan, lea ovdamearkan kárttain báikenamaid jorgalusain leamašan unnán diehtu das, maid miige sátni oaivvilda. Ná mearkkašumitge leat molsašuvvet. Nuortasápmelaš nissonii leat árbevirolaččat golbma gahpira: pee'rvesk (nieidda gahpir), šaamšik (eamida gahpir) sekä po'vdnek tai poo'vdnek (leaskka gahpir). Man riehta suomagielat jorgalusat leat dahkkon? Sáhtašiigo leat, ahte mearkkašupmi leamašan earálágan, kánske viidásut?

Buot dáin dáhpáhusain oktasaš lea dat, ahte duojáriin, oahpaheaddjiin, vurkejaddjiin ja jorgaleaddjinge lea lea oktanaga stuorra ovddasvástádus ja váldi. Stuorra ovddasvástádus ja váldi dujiid ja symbolihka seailumis, ealaskassan doallamis, mearkkašumis ja tulkomiin.

SÁPMELAŠ KULTURÁRBÁI

GULLET EARRET EARÁ ÁRBEVIROLAŠ DIEĐUT ja árbevirolaš kulturovdanbuktimat. Dát doahpagat leat šaddan Máilmmi vuoigŋalaš opmodaga organisašuvdna WIPO ráđdehusaid gaskasaš komitea barggus ja daiguin sáhttit guorahallat dan, man muđui ja man láhkai IP-vuoigatvuodaid sáhtttá ávkástallat ávnnasgeahtes kultuvrra suodjaleamis..

JAGI 2000 RÁJES Máilmmi vuoigŋalaš opmodaga organisašuvnnas Sveica Geneves lea čoahkkanan ráđdehusaid gaskasaš komitea, mii geavvá jeavddalaš ja girjjálaš dokumenteremii vuodđuduvvan ráđdádallamiid dainna mihttomeriin, ahte sáhtašii hábmet riikkaidgaskasaš vuoigatlaš bargoneavvuid árbevirolaš dieđu ja kulturovdanbuktimiid suodjaleamis sihke genaresurssaid dahje gáldu almmuheamis pateantaohcamuša oktavuodas. Komitea oahkkimiidda oassálastet maiddái emiálbmogiid ja báikkálaš servošiid ovddasteaddjit.

Dihtetgo?

”

Jukka Liedes
WIPO ráđdehusaidgaskasaš
komitea várresátnejodiheadji

RIIKKAIDGASKASAŠ OVTTASBARGGU OVDÁNEAPMI

WIPO ráđdehusaid gaskasaš komitea barggus leat buvttadan artihkkaliid hámis riikkaidgaskasaš vuoigatlaš áššegirjjiid evttohusaid ovdalis máinnašuvvon golmma áššis. Áššegirjijt sáhtašedje leat juogo čadni riikkaidgaskasaš soahpamušat dahje eai-čadni ja ávžžuhusaid hápmásaš rávvagat. Mannan jagiid bargu ii leat olus ovdánan, go oassi WIPO lahttoriikkain leat kritihkalaččat ieš áššiide dahje vuostálastet čadni soahpamušaid.

Jagi 2022 suoidnemánus dilli goittotge rievddai WIPO dievasčoahkkimis, go organisašuvdna luobai ovttamielalašvuodagáibádusas. Šattai mearrádus diplomáhtalaš konfereanssa gohččumis jagi 2024 dahkat riikkaidgaskasaš soahpamuša genaresurssaid guoskevaš áššis. Dát sáhtta rahpat luotta maiddái riikkaidgaskasaš soahpamuša dahkamii árbevirolaš dieđu ja kulturovdanbuktimiid suodjaleamis.

ÁRBEVIROLAŠ DIEHTU

Á

RBEVIROLAŠ DIEHTU LEA DAKKÁR DIEHTU, DIEHTODÁIDU, čehppodat ja geavadagat, mat leat ovdánan, seilon ja sirdašuvvan sohkabuolvvas nubbái, dávjá njálmmálaččat ja sámeservoša siste.

Sápmelaš árbevirolaš boazodoalu diehtu sáhttá laktásit boazodollui, guolle- ja meahcebidui, čoaggimii, dujjiide ja luonddu dovdamii.

BOAZODOALLU LEA OKTA SÁMEKULTUVRRA dábálaččat eanemus dovddus albmonanhápmi. Ruota ja Norgga beale sámeaguovlluin boazodoallu dahje iešalddes bohccuid oamasteapmi boazodoalu konteavsttas lea muhtun spiehkastagaid vuhtii válddekeahttá ráddjejuvvon dušše sápmelaččaide. Suoma bealde boazodoallu ii leat seammá láhkai ráddjejuvvon, muhto ealáhusa hártjeheami friddjavuoda dihtii gii beare boazodoalloguovllus ássán ETA-guovllu riikkavuloš dahje bálggus sáhttá oamastit bohccuid. Ruošša bealde boazodoalus leat sierra boazodoallokolhosat, mat fuolahit bohccuin. Ruoššas leat earáge árktalaš guovllu eamiálbmogiin bohccot. Boazodoalu ohppet dábálaččat ruovttus dahje bearraša mielde. Sámeaguovllus leat mánga oahppolágádusa, mat fáallet oahpahusa: Sámi oahpahusguovddáš Anáris, Guovdageainnu ja Kárášjoga joatkkaskuvllat ja Ruotas Sámi oahpahusguovddáš Johkamohkis.

GUOLLEBIVDU LEA GULLAN MIEHTÁ sámeaguovllu sámiid kultuvrii. Guollebivddus leat báikkálaš árbevirolaš vuogit, mat spiehkcasit gaskaneaset. Oktasaš dáidda lea, ahte bivdit dušše dan veardde go dárbbáša.

Sámiid guollebivdoárbevierru lea dál doajáhagas. Dálá urbána eallinvuohki ja sámiid ássanguovllut eará sajis go sámeaguovllus estet árbevirolaš guollebivddu vejolašvuodaid. Jagi 2022 ožžo mánggaid gearregiid mearrádusaid, maid mielde sápmelaččain lea vuoigatvuohta hártjehit árbevirolaš guollebivddu sin ruovttuguovllus ja dát spiehkasa dálá láhkaásaheamis.

”

Tauno Ljetoff
boazodoalli

DIEHTU JA ÁRBEVIERUT JOHTET BOAZODOALLIID GASKKAS JA SOHKABUOLVVAS NUBBÁI

Boazodoalus earálágan doaibmavugiid sirdin ja sirdašuvvan lea lunddolaš. Ferte ipmirdit, ahte boarrásut sohkabulvii ođđa vugiid váldin atnui buktá hástalus. Dan dat lea nuorabuidage. Boazodoallokultuvra lea ealáhusa siste oalle rabas. Nuppe dáfus guvllolaš earut ja áidnalunddot dillet dahket lunddolaš sirrema doaibmavugiid gaskka.

Árbevirolaš reaga mearkkašupmi boazodoalus lea stuoris. 2000-lohkui boađedettiin plastihkkabulkorat leat lassánan olu. Dássážiid daid leat ráhkadan ovttaskas badjeolbmot ja lagamustá iežaset dárbbuide. Juohkehaš ráhkada daid iežaset bájiin. Ideaid leat juohkán iežas atnui. Nuppe dáfus jus muhtun háliida dahkagoahtit gávppálaš doaimma, galggašii dalle ideaid hutkiin jearrat lobi dasa.

ÁRBEVIROLAŠ GUOLÁSTANDÁIDDU ELLET DAHKKIIDEASET MIELDE

Árbevirolaččat sáme guovllus bearrašat leat ožžon oasi iežaset biepmus ja áigáiboadusge guollebivddus. Guollebivdu, dan earálágan hámit, guollebáikkitt jna. leat ohppojuvvon árbevirolaččat bearraša siste dahje eará láhkai mánnávuođa rájes guolástantuvrrain jođedettiin. Guollebivddu vuogit eai iešalddes leat suollemasvuodát, muhto geaidda daid leat muitalan, dat lea eará ášši. Muitaluvvo ovdamearkan ránnjái dat buoremus guollebáiki, vai juoga eará?

Otná beaivve ain eanet sápmelaččat ássat eará sajis go sáme guovllus. Jo dien láhkai stuorra oassi árbevirolaš guollebivddu dieđu ja dáiddu sirdašuvvamis ii ollašuva. Earret eará dálkkádaga liegganeapmi ja mearraguolástus leat stuorra áitta Deanu luossabivdui. Luossanálit leat gahččan, man čuovvumuššan mearrideaddjit leat mearridan luosa bivdogildosa. Árbevirolaš guolástanvugiid čeahpit leat jo dál ahkeolbmot. Jus bivdogielddus joatkašuvvá guhkká, sáhtta leat nu, ahte árbevirolaš Deanu luosa bivdokultuvra čáská. Dan máhcaheapmi sáhtta leat veadjemeahttun bargu.

”

Sápmelaš
guollebivdočeahppi
Ohcejoga gieldda guovllus

”

Klemetti Näkkäljärvi
FD
Dutkidoavttir
Oulu universiteahitta

GENARESURSSAT JA ÁRBEVIROLAŠ DIEHTU

Genaresurssaide laktásan sápmelaččaid árbevirolaš dieđuin oaivvildat dakkár dieđu, mii sápmelaččain lea muhtun ealána, dego šattu dahje ealli oasi buorideaddji, divššodeaddji, dálkkodeaddji ja hádjiaiešvuodain ja daidda laktásan eará iešvuodain, maid sáhtta ávkkestallat ee. vurkkodeamis ja materiála hábmemis ovdamearkan dujiid dárbbuide. Sápmelaččat návddašit viidát eará šattuid ja ealliid osiid dálkkodeapmái ja buresveadjima bajásdoallamii, ja návddašanávnnasin, vaikke modeardna dálkkasdieđa ja gávppálaš buktagat leat geahpedan olu daid ávkkestallama.

Genaresurssaide laktásan árbevirolaš diehtu lea ain ealli árbi, muhto áittavuloš. Suomas genaresurssaid ávkkestallama ja ávkkiid juohkima meroštallá láhka Nagoya beavdegirjji ollašuttimis (ng. genaresursaláhka, 394/2016). Nagoya beavdegirji lea riikkaidgaskasaš soahpamuš, man ulbmil lea dorvvastit olmmošgoddái dehálaš genaresurssaid oažžuma dutkan- ja ovddidanbargui sihke gávppálaš dárkkuhussii ja sihkarastit, áhte genaresurssain ožžojuvvon ávkkit juhkkuojuvvovit vuoiggalaččat. Genaresursaláhka eastá sámiid genaresurssaide guoskevaš árbevirolaš dieđu ávkkestallama ja dorvvasta sámiid rievtti hálldašit árbevirolaš dieđus. Láhka heivehuvvo dušše dakkár sápmelaš genaresurssaide laktásan árbevirolaš dihtui, mii ii leat leamaš gávppálaš dahje dutkananus ovdal lága fápmui bohtima.

Sámediggi bohtá hálldašit vuodđudanvuollásaš sápmelaččaid genaresurssaide gullelaš árbevirolaš dieđu diehtovuoddu. Suomas čoaggit báraige dieđu diehtovuoddu vuodđudeapmin ja dahkat rávvagiid, mat laktásit sápmelaččaid genaresurssaid árbevirolaš ávkkástallamii. Diehtovuodđu bohtá sisttisoallat dieđu šattuid ja ealliid osiid earenoamáš iešvuodain ja ávkkástallamis sáme kultuvrras. Diehtovuoddu ávkkástallan bohtá gáibidit lobi. Sápmelaš genaresurssaide laktášan dieđu ávkkástallamis ožžojuvvon ávkkiid galgá geavahit sáme kultuvrra doarjumii.

DIEHTU IEŠ II SUDDJEJUVVO IP-RIVTTIIGUIN

MUHTO ÁRBEVIROLAŠ DIHTUI VUOĐDUDUVVAN INNOVAŠUVNNAID sáhtá suddjet ovdamearkan pateanttaiguin dahje dávvirmearkkaiguin. Sápmelaš árbevirolaš diehtu iešalldes oažžu goittotge suoji dalle, go dat laktása suomelaš genaresurssaide ja maid áigot ávkkástallat dutkan- ja ovddidananus. Genaresurssaide laktášan árbevirolaš dieđu dutkan- ja ovddidanatnui galgá ožžut sámiid ovdamiehtama.

ÁRBEVIROLAŠ KULTUROVDANBUKTIMAT

Á

RBEVIROLAŠ KULTUROVDANBUKTIMAT LEAT DAKKÁR OVDANBUKTIMAT, maid leat sirdán ovddasgavlui sohkabuolvas nubbái, ja mat dahket oasi árbevirolaš servoša identitehtas, ovdamearkan musihkka, dásun, dáidda, hábmen, namat, mearkkat ja symbolat, duojit, máidnasat, loaiddasteamit ja seremoniijat.

SÁPMELAŠ KONTEAVSTTAS OAMASTEADDJIVUOHTA- doaba lea ođas seammá mearkkašumis go oarjemáilmmi eallinvuogis. Árbevirolaččat sápmelaš servoša bires eai leat konkrehtalaččat oamastan eatnamiid, čáziid, dahje ovttaskas dujjid hábmem. Oassái dát bohtá eallinvuogi, mas gávppálašvuolta ja ruhtadoallu lea bohtán maŋŋit mielde hálddašeaddji vugiin. Ná ii leat leamašan dárbu suddjet ovdamearkan niibbi designa dahje gávttiid guvllolaš dovdomearkkaid ja čijaid geavaheami. Goittotge vel otnege sáhtá estehtalaš ja visuálalaš elemeanttaid earuhit hui dárkilitge, gos málle bohtá. Válđoáššálaččat árbevirolaš málliid ja elemeanttaid eai sehkke dárbbášmeahttumit guovlluide dahje bearrašiidge gaskka. Jus ovdamearkan ornamentihkkii ovttahttet elemeanttaid guovtti eará guovllus, lea das muhtun mearkkašupmi. Sáhtá leat, ahte niibbi diŋgojeaddjis leat sohkaruohttasat guovtti eará guovllus, maid guktuid son háliida buktit ovdan dahje gudnejahtit.

SÁMEDUODJI SISTTISDOALLÁ

earálágan mearkkašumiid nu olggos- go sisage guvlui iige sáhka leat dušše fysalaš buktagiin. Dujiid dahkamii laktása árbevirolaš diehtu, álo gitta rivttes materiálaid válljemis buktagiid gárvvisteapmái. Seammás gárvves duodjebuktagat leat sámekultuvrra ovttaskas ovdanbuktimat.

Duojár ii leat seammalágan ámmátnameahtu go vaikkoba suomelaš servodagas. Sápmelaš duojár lea iežas kulturárbbis gáhttejeaddji. Sus lea diehtu sápmelaš eallinvuogis, iežas gilis eallinvuogis, iežas bearrašis eallinvuogis, iežas eallinvuogis.

Sámeduoji ohppe ovdal eanaš ruovttus. Otnábeaivve goittotge ain eanet olbmot ožžot skuvlejumis oahppolágádusas. Dehálaš oahppolágádusat leat Sámi oahpahasguovddáš Anáris, Sámi oahpahasguovddáš Johkamohkis, Kárášjoga joatkkaskuvlla ja Sámelogahagas ja boazodoalloskuvllas ja Sámi allaskuvllas Guovdageainnus. Ruoššas sámeduodjeoahpahas oazžu Lujávrris.

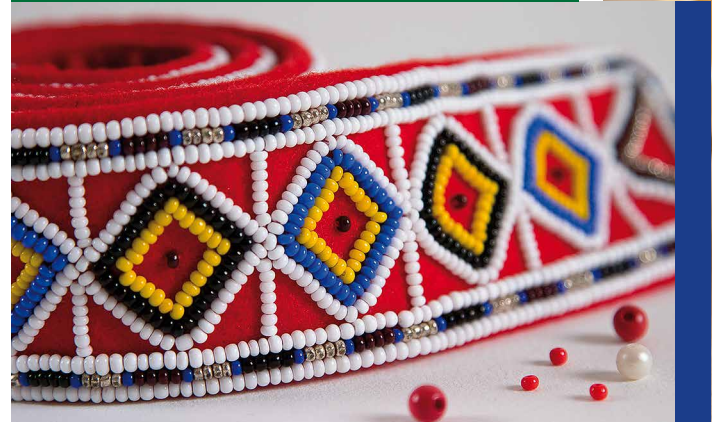
MUSIHKAS SUOMA BEALDE LEAT GOLBMA SIERRA

árbevirolaš sápmelaš vokálamusiikkašlájá: Nuortalaččain lea leu'dd, anáraččain lidve ja davvisápmelaččain luohiti. Leu'dda sáhtá gávdnat muhtun veardde maiddá Ruošša ja Norgga bealde, vaikkege ain hárvvibut. Lidve lea dušše anáraš árbevierus, go fas luohiti lea árbevierrun maiddá Ruota ja Norgga davvisámegiela guovlluin. Sámi oahpahasguovddáš organiserii Sámi musihkaakademiija Ohcejohkii. Borgemánus 2022 Sámeráddi válljii sámiiid álbmotluohtin Sámi eatnan duoddariid, man Áillohaš, Nils Aslak Valkeapää lea juoigan. Álbmotluohiti lea jorgaluvvon buot sámegielaide ja dan sáhtá geavahit álbmotlávllan Sámi soga lávlaga olis árggas ja ávvudeamis.

GOVVADÁIDDA SÁMEKULTUVRAS LEA OALLE OĐĐA

ášši. Árabut govvadáidda, dahje seammassullasaš dáidda, buktojuvvui ovdan ee. dujiin: čoarve-, dákte- ja muorra dávviriidda činjedje abstrákta dahje čájeheaddji govaid. ná govvadáidda lei mielde atnudáviriin. Earut leat dieđusge boahtán bearrašiid guovduge, muhto eandalii dan mielde, leago sáhka báikái ásaiduvvan ja bissovaččabu ássanbáikki oamastan bearaš vai eanet johtti bearašgoddi. Dálá sámii govvadáidda lea šaddan Nils Nilsson-Skum ja Johan Turi pionearabargu bokte. Norgga Kárášjogas lea Sámi Dáiddaguovddáš ja vel muhtun jagiid áigi Kárášjogas fálle govvadáidaga oahpahas. Dáidaga okta mihttomearri lea váldit beali ja boktit olbmuid jurddašit. Sámeaguovllus livččiige dárbu oahppolágádussii, mas oaččošii oahpu dáidaga vuoddoáššiide.

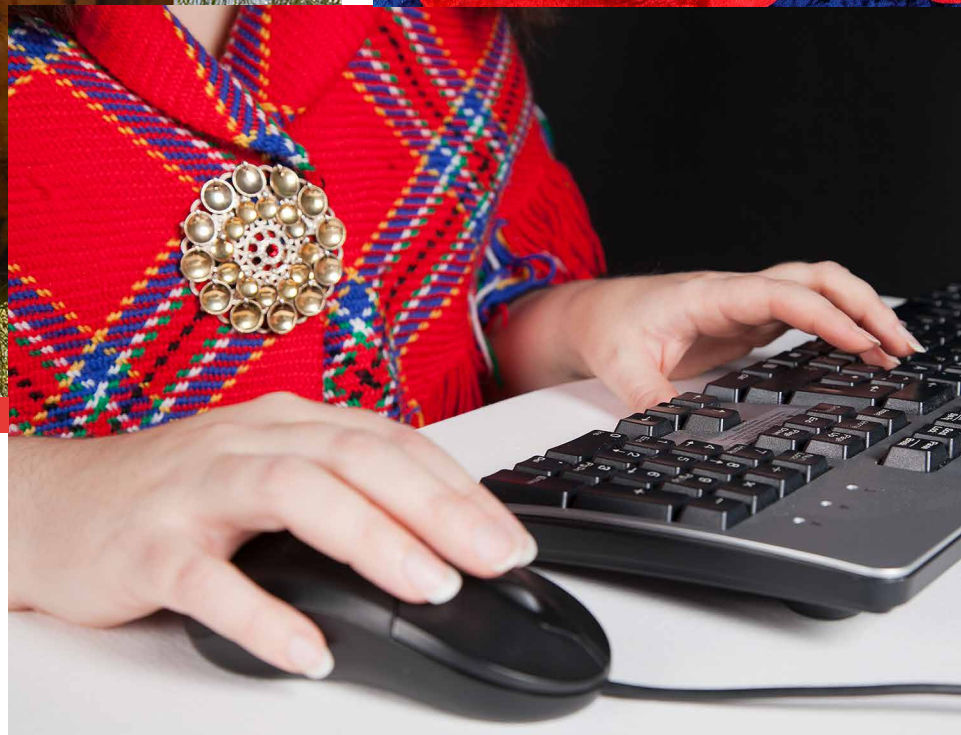

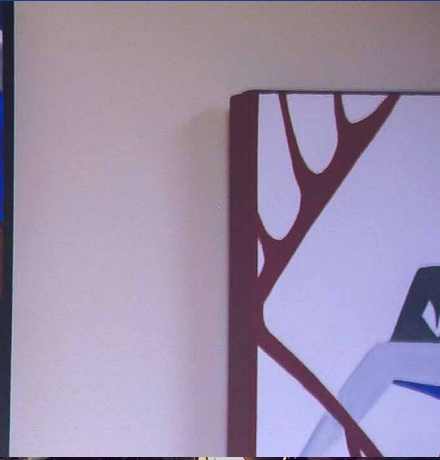

EALLIGOVVA TEÁHTER, MEDIA JA CUOVGAGOVVEN LEAT OASSI dáidaga ja govadáidagage giettis. Dát leat ovttá láhkai odda ovdanbuktinhámit sámiid gaskavuodas. Otná beaivve ealligova, media ja čuovgagovvema oahpuid buvttada Sámi oahpahušguovddáš Anáris. Lassin Norgga bealde Guovdageainnus lea Sámi filmainstituhtta, mii lea sámi ealligova guovddášorganisašuvdna. Guovdageainnus fas doaibmá sámi álbmotteáhter Beaiváš.

SÁPMELACCAIN LEA ÁRBEVIROLACCAT NANA njálmmálaš muitalanárbi, mii veadjá bures mánggain báikkiin Sámis, eandalii boarrásut olbmuid deaivadedettiin nubbi nuppi. Girjjálašvuohta lea oddasut sámi árbevierus. Vuosttas sámi girječállit ledje skuvlejuvvon olbmot, geat čálligohte čáppagirjjálašvuođa. Otná beaivve ain eanet bohtet odda dán suorggis doaibman sápmelaš čállit. Jagi 2015 Turku girjemeassuin lei Sápmi-temá vuolde gokčevaš fállu sápmelaš kultuvra girjjálašvuođa lassin.

SÁMEKULTUVRRA
GÁVPPÁLAŠ
ÁVKKÁSTALLAN

ÁRBEVIROLAŠ KULTUVRRA ÁVKKÁSTALLAN EKONOMALAČČAT

I I VEALTTAKEHTTÁ LEAT RUOSSALASVUOĐAS DAN sisttisdoallan árvvuiguin. Jearaldat lea das, man láhkai ja gean eavttuiguin kulturárbi ávkkástallo, gii das oažžu ávkki ja man láhkai.

ÁRBEVIERUID EKONOMALAŠ

ávkkástallamis sáhttet leat maiddái positiivvalaš čuovvumušat ja dat sáhttá ovddidit mánggalágan čehppodaga joatkašuvvama ja ovdáneami ja dieđu sirdašuvvama. Vuovddedettiin duodjebuktagiidis turistaide árbevirolaš duojár sáhttá oažžut ealáhusa ja joatkit árbevirolaš doaimma. Ehtalaččat suvdilis gávppálažžan dahkama mielde sáhttit maiddái lebbet dieđu árbevirolaš kultuvrras, lasihit dan árvvusatnima ja fáhtehahttivuođa.

ÁRBEVIROLAŠ DIEĐU JA ÁRBEVIROLAŠ ovdanbuktimiid lobihis gávppálaš ávkkástallan sáhttá goittotge leat vahátlaš daid seailumii, joatkevašvuhtii ja ovdáneapmái. Lobihis ja árbevirolaš oktavuodas luvvejuvvon gávppálaš ávkkástallan sáhttá mielddisbuktit sisaboahdomassimiid árbevieru bajásdoalliide ja kultuvrralaš erošuvvna.

MAN LÁHKAI JA GEAN EAVTTUIGUIN DOAIBMAT JA GII OAŽŽU ÁVKKI?

Kulturárbbi ávkkástallan ekonomalašdoaimmas ii vealttakeahhtá leat ruossalasvuođas árbevirolaš árvvuiguin. Deháleamos lea smiehttat, man láhkai ja gean eavttuiguin dat ollašuhthto, mo árbevirolaš ovdanbuktimiid geavahit ja gii das oažžu ávkki. Duodjeárbevieru eallin bissuma ja ovddideami dáfus sáhtta leat juobe buorre, ahte soames dahká dán ealáhussan. Dahkkit galggašedje álo smiehttat, maid áššiid sáhtta addit earáidge atnui ovdamearkan gárvves buvttan dahje rávan. Lean maiddái dan mielas, ahte vejolaš árvvoštallanmeattáhusaid galgá addit ándagassii ja dain ožžojuvvon oahpuid váldit olles servodaga ávkin.

Muhtumin maiddái servoša olggobealde jerret lobi geavahit muhtun árbevirolaš áššiid gávppálaš vugiin. Dalle galgá fuobmát, ahte oktage ovttaskas olmmoš ii sáhte addit lobi oktasaš árbevieru ávkkástallamii servoša beales. Áššis galgá soahpat ovttas. Dárbbášat dilálašvuođaid ja vejolašvuođaid háleštit, man láhkai ja maid eavttuiguin dákkár lobi sáhtta oppalohkái addit vai addojuvvogo dan oppanassiige. Dáid áššiid leat smiehttagohtán dárkileappot easkka manjimuš áiggiin ja danin buot jearaldagaide dahje dilálašvuođaide eai leat gárvves vástádusat dahje doaibmamáallet. Lassin čovdosat leat dávjá dáhpáhusaid guovdu.

”

Minna Moshnikoff
nuortalaš duojár

”

Ante Aikio
boazodoalli
fitnodatdoall

RIKKIS KULTURÁRBI LEA OLLES SERVOŠA EKONOMALAŠ FÁPMOGÁLDU

Kulturárbbi gánneha gáhttet. Jus lea beroštupmi árbevieruide ja dain sáhtta oazžut ealáhusa, dat veahkeha mángasiid das, ahte ii dárbaš sisaboáđuid ohcama dihtii vuolgat oalát eret ruovttuguovllus. Gávppálaš doaimmas lea goittotge dehálaš, ahte juohkit rivttes dieđu turisttaide ja golaheadjiide. Muitalit nappo sápmelašvuodas dakkárin go dat albma láhkai lea, iiige dušše hutkat dakkára, mii vuovdá ja geasuha. Árbevieruid gudnejahttin galgá gávppálašge doaimmas leat vuosttas sajis ja ávkkástallat árbevieruid dan láhkai suvdilit, ahte daid mearkkašupmi seailu boahttevašge sohkaoluvaide.

RIVTTES ÁVKKÁSTALLAMIIN KULTURÁRBI SEAILU EALLIN JA EAKTIN MAIDDÁI BOAHTTEVUOĐAS

Mátkemuittuide ja bealleindustriijalaš dujiide lea sámeguovllus iežas geavaheaddji joavku ja dárbbut. Mánnga doaibmái livččii vejolaš skáhppot ealáhusas iežas ruovttuguovllustis duddjomiin mátkemuittuid ja daid vuovdit skáhppošedje dujiid milloseappot báikkálaš dahkkiin go guhkkelis. Dássáži goittotge fálaldat leamašan hui vánis. Mátkemuittuid čuožáhatjoavku lea maiddái eará go ovdamearkan museagávppi ja sámedujiid fálaldat. Ná dat eai gilvvohala gaskaneaset muhto eanetge fálaldagat dorjot nubbi nuppi.

Jurddaguottut ja diđolašvuohta leat jagiid áigge rievdan nu, ahte ovdamearkan ng. Čiehgahpira vuovdin turisttaide ii otná beaivve šat ovddas buori ehtalaš vuogi buktit kultuvrra ovdan. Danin mii leat guođđán dan eret. Hálán dušše iežan beales inge árvoštala earáid doaimma, muhto oppalaččat livččii buorre, ahte dáid ehtalaš áššiid smiehtašedje buohkat árbevirolaš kultuvrras ealáhusa hárjehan olbmot ja fitnodagat, nu ahte kulturárbi seaillošii eallin ja eaktin maiddái boahttevuodas.

”

Iisko-Matti Näkkäljärvi
boazodoalli
fitnodatdoalli

Dihtetgo?

KULTUVRRALAŠ EROŠUVNNAIN OAIVVILDIT EARRET EARÁ ÁRBEVIROLAŠ OVDANBUKTIMIID MEARKKAŠUPMESISDOALU

OKTIISUDDAMA JA OVDANBUKTIMIIN LUOHPAMA. Kultuvrralaš erošuvdna sáhtta leat čuovvumuš guhká joatkašuvvan ovdanbuktima lobihis ja árbevierus luvvejuvvon dávjá gávppálaš anus. Árbevirolaš ovdanbuktimii laktojuvvon árvvut ja miellagovat rivdet, ja daidda laktásit vieris ja juobe negatiivvalaš miellagovaid. Ovdanbuktimiid geavaheapmi sáhtta juobe nohkat oalát, jus daid geavahit guhká daid álgoálgosaš oktavuodaid olggobealde ja dušše olggobeale ávkki háhpohallamiin. Lobihis ávkkástallan sáhtta maiddái unnudit árbevirolaš čehpiid hálu várjalit ieža árbevieruid vugiid ja geavadagaid mielde. Dát sáhtta leat čuovvumuš gávppálažžan dahkamis, mas ovdanbuktimis boahtán ekonomalaš ávki ii boade oktagasaide ja servošii, maid gaskavuodas árbevirolaš ovdanbuktin lea álgoálggus šaddan ja geaid anus ovdanbuktin ain lea. Kultuvrralaš erošuvnna lea dutkan earret eará Máilmmi vuoiŋŋalaš opmodaga organisašuvdna, WIPO, doaimmas jagi 2001 raporttas *Intellectual Property Needs and Expectations of Traditional Knowledge Holders*.

GO ÁRBEVIERUS ŠADDAN SISDOALLU LUVVEJUVVO ÁLGOÁLGGOLAŠ OKTAVUOĐAS, DE VÁRRAN LEA, AHTE SÁPMELAČČAID OVDANBUKTIIMIID MEARKKAŠUMIT JÁVKAGOHTET

Dábálaš mátkkálašii sáhtá leat váttis earuhit sápmelaš duoji eará guovllus buvttaduvvon mátkemuittus. Sápmelašvuhtii laktásit miellagovat ja geasuheaddjivuođa sáhtá ávkkástallat buorin nu, ahte eai njuolgut čuoččut muhtuma leat sámi duoji, muhto áššeoktavuohta, gos dat bukto ovdan, dájuha ipmirdit, ahte dat livččii.

Ekonomalaš ávkkástallan oaivvilda dán oktavuođas dan, ahte nuppi árbevirolaš ovdanbuktimiid ávkkástallat buorin ekonomalaš vuoittu dahkamii. Dan dihtii vuoigatlaš suoji árbevirolaš sápmelaš ovdanbuktimii galgá nanosmahttit. Go smiehttat ávnnaskeahtes kulturárbbi suddjen vuoigatvuođaid, de dain leat olu vejolašvuođat, muhto maiddáai olu smiehttamuš. Ealli kultuvrii gullá dat, ahte dat rievdá ja nuppástuhtá hámis muhtumin njoazibut, muhtumin johtileappot. Jus muhtun ovdanbuktin háliiduvvo suddjejuvvot dakkáražžan, de galgá atnit fuola, ahte dan suddjen ii hehte ovdanbuktima.

”

Sigga-Marja Magga
duodjedutki

”

Mattias Åhren
Riikkaidgaskasaš rievtti,
eamiálbmogiid rivttiid
a sámi rivttiid professor
Norgga Árktalaš
universitehtas Uits

SÁMI ÁRBEVIROLAŠ KULTUVRRA GÁVPPÁLAŠ ÁVKKESTALLAN LEA RUOSSALASVUOĐAS SÁMIID IEŠMEARRIDANRIVTTIIN

Sápmelaš árbevirolaš kulturovdanbuktimiid dahkan ja ođđasiidbuvttadeapmi, maiddá ekonomalaš mihttomeriide, sáhtá leat ávkin sápmelaččaide ja servošii. Dás sáhka lea geavahanulbmilis, mii fas lea gitta das, gii mearrida man geavaheami. Otnábeaivve riikkaidgaskasaš riekti dadjá, ahte sápmelaččain alddán lea riekti mearridit, ávkkestallatgo sáme kultuvrra ovdanbuktimiid ja jus de man láhkai. ON:id eamiálbmogiid guoskevaš julggaštusa 3 artihkal cealká, ahte “eamiálbmogiin lea iešmearridanriehti. Dán rievtti vuođul sii... friddja háhpohallat ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami. 31. artihkkalis čielggadat, ahte eamiálbmogiid riekti mearridit “ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneamis” sisttisdoallá rievtti “bajásdoallat, hálddašit, suodjalit ja ovddidit kulturárbbis ... ja kultuvrraset albmónanhámiid ... mielde logadettiin ... siepmanat, dálkasat, dieđuid ealliid ja šattuid iešvuođaid, njálmmálaš árbevieruin, girjjálašvuođain, plánemis... ja govvadáidagis ja ovdanbukti dáidagis. Dás julggaštus govvida almmolaš

riikkaidgaskasaš norpma, maid stáhta ieš galgá gudnejahttit ja sihkkarastit, ahte earát gudnejahttet. Nuppiiguin sániiguin sápmelaččain lea riekti mearridit buot árbevirolaš kultuvrras oassesurggiin, nu ávnnaslaš ja ávnnaskeahces, mielde logadettiin sámiid árbevirolaš gávttiid, dujiid, árbevirolaš symbolaid ja govvosiid, luđiid, máidnasiid ja dieđu eatnamiid, čáziid ja luonddu resurssaid iešvuodain Sámis. Sis lea maddái riekti gáibidit doaimmaid dán rievtti ollašuttimin.

SÁMEKULTUUVRA ÁVKKÁSTALLO EALÁHUSDOAIMMAS MÁŊGGA LÁHKAI

ÁVKKÁSTALLAN SÁHTTÁ DÁHPÁHUVVAT njuolga sáme kultuvrras váldon ovdanbuktimiiguin, dahje eahpenjuolga miellagova sápmelašvuodas boktima bokte, vaikke buktagis dahje bálvalusas ii vealttakeahtta leat makkárga goalus sápmelašvuhtii.

Rájá meroštallan dohkkehahtti ja heivetmeahttun kultuvrra gávppálaš ávkkástallama gaskii ii álo leat álki. Dás leat govat ovdamearkan das, man láhkai sápmelašvuolta oidno gávppálaš doaimmas. Dáid ovdamearkkaid bokte ii njuolga váldojuvvo bealli árbevirolaš ávkkástallama heivvolašvuodas ovttaskas dáhpáhusain, muhto ášši galgá čoavdit álo dáhpáhusaid mielde. Dás oidnon ovdamearkkat čájehit goittotge dan man máŋgga láhkai sápmelašvuolta oidno gávppálaš doaimmas ja man olu gávppálaš beroštupmi sáme kultuvrii lea márkaniin. Mihtilmas lea jearrat, gean dihtii árbevirolaš ovdanbuktimat leat bisson ealaskassan ja ovdánan ain boahttevaš sohka buolvaide, gii daid ekonomalaš ávkkástallamis oazžu ávkki ja man láhkai ekonomalaš ávkkástallan ovddida daid suvdilis ávkkástallama.

NOADI RECORDS

DÁVVIRMEARKKAT, MAIN LEA SÁPMELAŠ FÁDDÁ

LEAT MÁŊGGAT EUROHPÁ UNIOVNNAS ja dan ovttaskas lahttoriikkain. Dušše dávvirmearkka registreren ii vel čájjet, ahte mearkka livčče geavahan márkaniin, iige mearkka hálddašeddji vejolaš oktavuoda sápmelašvuhtii, dahje registrerema motiivaid, sáhte dárkkistit diehtovuoduin. Dát bajábeale ovdamearkkat eai čájehuvvo daid dohkkehahttivuoda árvoštallama bokte, muhto daiguin čájehit dušše dan, ahte sápmelašvuhtii mieigamiin leat beroštumit márkaniin ja miellagovvii sápmelašvuodas laktása maiddáa gávppálaš árvu.

OAINNUT
KULTURÁRBBI
SUODJALEAPMÁI

SÁPMELAŠ ÁRBEVIROLAŠ KULTUVRRA SUODJALEAPMI

SÁHTTÁ LEAT ÁRBEVIROLAŠ DIEĐU JA OVDANBUKTIMIID suddjen muhto maiddá dan kultuvrra seailuheapmi ja dorvasteapmi. Dát oainnut eai govčča eret nubbi nuppi muhto fáallet earálágan vuohkemolssaeavttuid earálágan árbevirolaš kultuvrra ealaskasvuoda deaividan áitagiidda ja hástalisaide vástideapmái.

Suddjemiin čujuhat árbevirolaš dieđu ja ovdanbuktimiid vuoigatlaš suodjái oktovoigatvuoda mearkkašumis. Dalle vuoigatvuodahálddašeaddjis lea riekti gielddit earáid geavaheamis suoji čuožáhahkan lean mearkka, ovdanbuktima dahje eará ávnnasgeahtes opmodaga. Ovdanbuktima ávkkástallamii dárbbášat nappo vuoigatvuodahálddašeaddji miehtama.

Suddjemiin sáhttit ollašuttit IP-vuoigatvuodaid, dego dovddaldatmearkarivttiid dahje dahkkirivttiid ávkkástallamiin. Suddjema bokte sáhttit figgat dustet dakkár loavkašuhtti ávkkástallama, mas almmá lobi dahje almmá áššálaš oktavuoda sápmelašvuhthii ávkkástallet eandalii ekonomalaččat buorin sápmelaš árbevirolaš kultuvrra. Vuoigatlaš suddjemii laktásit goittotge ráddjehusat, eaige fámus lean suodjevuogit vealttakeahtta heive buot oktavuodain geavahuvvot. Jus ovdanbuktimat leat ovdamearkan hui boarrásat dahje daid jo oppalaččat ávkkástallet gávppálaččat buorin, ii vuoigatlaš suodji vealttakeahtta leat oazžumis dálá IP-vuoigatvuodaid bokte. Lea dehálaš earuhit daid diliid, main suoji sáhtta oazžut, ja guorahallat seammás vuoigatlaš suddjema sosiála ja politihkalaš ollilvuodaid ja dan geavatlaš ollašuttima.

Dihtetgo?

IP-VUOIGATVUOĐAT KULTURÁRBBI SUOJIN BIRRA MÁILMMI.

Riikkaidgaskasaččat leat máŋggat ovdamearkkat, main nu eamiálbmogat go báikkálaš servošat dahje organisašuvnnat leat ávkkástallan dávvirmearkkaid ja dahkkivuoigatvuodaid kulturárbbái gullelaš ovdanbuktimiiddiset suodjaleapmin lobihis gávppálaš ávkkástallama vuostá. Galgá gal fuobmát, ahte ovttaskas dilálašvuodát ja suoji dárbbut leat dávjá earáláganat, iige ovttas ovdamearkkas dahje riikkas sáhte geassit jurddabohtosiid IP-vuoigatvuodaid heivvolašvuodas nuppi dáhpáhusii. Seammá lánkaásahemiid gaskkas leat earut riikkaid gaskka, vaikke IP-vuoigatvuodaid prinsihpat leat dávjá ovttaláganat. Dát ovdamearkkat goittotge áiccalmastet man máŋggalágan dilálašvuodain IP-vuoigatvuodát sáhttet addit suoji ovttaskas dahkkái ja servošii.

Dihtetgo?

“NAVAJO” REGISTREREJUUVON DÁVVIRMEARKAN. Ovtastuvvan stáhtain navajot registrerejedje sin čeardda nama dávvirmearkan jo jagi 1943 ja atnet dál hálddusteaset badjel 80 dávvirmearkka álbmogis nama ”navajo” suddjema várás sierra hámiiguin eará dávviriid ja bálvalusaid oktavuodas. Jagi 2012 navajot áššáskuhte New Mexico oassestáhtas Urban Outfitters bivttasgávpegollosa vuostá dávvirmearkavuogatuodas loavkideamis dáhpáhusas, mas vástideaddji lei ávkkástallan namahusa ”navajo” biktasiin, čijain ja gápmagiin almmá dávvirmearkahálldašeaddji lobi. Nama ávkkástallama lassin muhtun buktagat ádestalle hervemiiguin navajoid árbevirolaš govosiid ja hámiid. Gearretášši nogai oassebeliid soabadettiin jagi 2016 ja dagadettiin liseansasoahpamuša, man vuodul oassebealit dahket ovttasbarggu dihto buktagiid gávppálažžan dahkamis.

Dihtetgo?

DAHKKIVUOIGATVUOHTA SUDDJE KARNEVÁLABIKTASIID NEW ORLEANSAS. Ovtastuvvan stáhtain New Orleans gávpoga Mardi Gras –karneválii oassálastet ”Mardi Gra indiánat”, sii lea afroamerihkálaš joavkkut, mat leat oassálastán karneválii ainjuo gitta 1800-logu beallemuttu rájes. Sidjiide dovddolaš leat hui ivdnás, čájeheaddji ja fiidnát giedaiguin gorrojuvvon karneválabiktasat. Mardi Gras -indiánain leat váldán olu čuovgagovaid, maid vuvdet mátkemuitun ja dáiddagallerijain, ja ávkkástallet maiddái máidnosiin ja márkanastimis, dego girjjiin ja brošyrain, almmá dahkkiid lobi. Oassálastit leat deattuhan, ahte biktasiid suddjema mihttomearrin ii leat eastit olbmuid váldimis čuovgagovaid biktasiin muitun dáhpáhusas, muhto eastit biktasiid čuovgagovaid lobihis gávppálaš ávkkástallan. Dan dihtii loaiddasteaddjit leatge figgan suddjet ivdnás karneválabiktasiid dahkkivuoigatvuodain. Jagi 2010 dohkkehedje vuosttas registrerejuvvon dahkkivuoigatvuoda oktii karneválabiktasiin. Dahkkivuoigatvuoda vuodul biktasis váldojuvvon almmustahttin gáibida dahkkivuoigatvuoda hálddašeaddji lobi.

Dihtetgo?

EADNI TERESA SARI HERVEMAT DÁVVIRMEARKAN. Eadni Teresa Ráhkesvuoda vuolggahusoappát -njuolggadusgoddi oaččui jagi 2016 ohcamuša bokte registrerejuvvot Eadni Teresa beakkánin dahkan alitvilgesstábát sari hervema. Registrerejuvvon bodii fápmui vuos Indias ja maŋnelis Ovttastuvvan stáhtaid. Eadni Teresa ámadajuid ja sari leat jo guhkká ávkkástallan gávppálaččat buorrin earret eará girjiin, mátkemuittuin ja máskaávvudanbiktasiin. Dávvirmearkaregistrerema dárkkuhussan lea eastit hearvaid lobihis ávkkástallama gávppálaš dárkkuhusas. Dávisteaddji láhkai Eadni Teresa namma lea njuolggadusgotti hálddašan registrerejuvvon dávvirmearka ja fámus Eurohpá uniovnas.

VUOIGATLAŠ SUDDJEMA OLIS

SÁHTTIT HÁLLAT MAIDDÁI ÁVNNASGEAHTES kulturárbbi seailluheamis ja dorvasteamis. Dát doahpagat čujuhit kulturárbbi earuheapmái, dokumenteremii, vurkemii ja sirdimii, ja skuvlejupmái ja árbevieruid ealáskahttimii.

Ná sáhttit nannet árbevieruid eallinfámolašvuoda, vai dat eai hedjonivččii dahje jávkkašii oalát. Seailluheamis ja dorvasteamis ii leat sáhka oktovoigatvuodain suodjaleami dárkkuhusas, muhto kulturárbbi eallinfámolašvuoda dorvasteamis ja dan eavttuid gáhttemis. Seailluheami ja dorvasteami oainnut badjánit ovdan eandalii Unesco oppalašsoahpamušas máilmmi kultur- ja luondduárbbi suodjaleamis (1972) ja oppalašsoahpamušas ávnnaskeahtes kulturárbbi suodjaleamis (2003), mii bođii fápmui Suomas miessemánus 2013. Soahpamuša ollašuttimis Suomas vástida Musealágáduš.

”

Leena Marsio
sierraáššedovdi
Musealágádus

MUSEALÁGÁDUS DAHKÁ AKTIIVVALAŠ OVTTASBARGGU ÁVNNASKEAHTES KULTURÁRBBI SUODJALANBARGGUS SÁMEDIKKIIN

Oktasaš seminárat, webinárat ja bargobájit leat ordnejuvvon mánggat jagi 2014 rájes. Mihttomearrin leamašan bajidit diđolašvuođa ja čohkket dieđuid sápmelaš ealli kulturárbbis. Go Suopma raporterii Unsecoi jagi 2022 álggus vuosttas geardde suodjalandoaimmain Suomas, Sámis dahkui čielggadus dása laktásettiin. Musealágádusa vehkiin leat dorjon maŋimuš jagiid mánggaid sápmelaččaid kulturárbbi fidnuid. Báráige leat jođus Sámi Duodji rs digitaliserenfidnu ja Sámi Árvvut rs luohtefidnu, maid leat dorjon Musealágádusa ávnnaskeahtes kulturárbbi doarjagiin.

SKUVLEJUPMI LEA OASSI SÁMEKULTUVRRA SEAILUMIS JA SIRDIMIS BOAHTTEVAŠ BUOLVVAIDE

Sámi duodjedáidduid sirdima vuogit leat rievdan. Ain dujiid ohppet ruovttus, muhto ain eanet oahpu vižžet sierra skuvlejumiid bokte sámeguovllus ja dan olggobealde. Sámi oahpahasguovddážiis Anáris lea vejolaš stuđeret sámeduoji dutkan- ja oanehašskuvlejumiin.

Sámeduodji lea rikkis ovdanbuktimis dáfus. Vai sáhttit skuvlejumiin váldit eanet vuhtii sámeduoji kultuvrralaš girjáivuoda ja sierra sámegielaide. livččii dehálaš čuozihit eanet resurssaid sámeduoji báikkálaš sierrasárgosiidda. Dáid vuhtii váldimiin sáhttit fállat juohke oahppái dorvvolaš saji oahppat kulturárbbis.

Sámi duodjekultuvrra dáfus lea dehálaš, ahte dáidu ja diehtu jotket sirdašuvvamis unnimustá seammá rikkisin sohkaoluovvas nubbái, olbmo olbmui.

”

Anniina Turunen
lektor
duojár

ÁRBEVIROLAŠ DIEĐU JA ÁRBEVIROLAŠ KULTUROVDANBUKTIMIID SUDDJEMIIN

C UJUHAH DAHKKIVUOIGATVUOĐAIDE, MAIGUIN sáhttit gielddit nuppiid doaibmiid geavaheamis ovdanbuktima dihto vugiin. Sealluhemiin ja dorvasteamiin fas čujuhat árbevirolaš ovdanbuktimiid eallinfámolašvuoda bajásdoallamii eará vugiiguin. Dát geahččančiegat eai gilvohala nubbi nuppi vuostá, muhto fáallet earálágan čovdosiid earálágan áitagiidda ja hástalusaid. Ovdamearkan dálkkádatrieddama dahje álbmoga boarásmuvvama mielddisbuktán hástalusaid ii sáhte álkit vástidit IP-vuoigatvuodáiguin muhto baicce sealluheami ja dorvasteami vugiiguin. Nuppe dáfus árbevirolaš ovdanbuktimiid lobihis gávppálaš ávkkástallamii sáhttit figgat vástidit aiddo suodjaleami vugiiguin. Dán materiálas vuodjut vuosttažettiin suddjekeahces geahččančihkii, dahjege dasa man láhkai IP-vuoigatvuodaid ávkkástallamiin sáhtašii dorvastit kulturárbbi eallinfámolašvuoda ja joatkevašvuoda.

ÁVNNASKEAHTES KULTURÁBI

Árbevieru suddjen IP-vuoigatvuodaiguin

Árbevieru seailuheapmi ja dorvvasteapmi identifiseremiin, dokumenteremiin, sirdimiin, vurkemiin ja ealáskahttimiin ja skuvlemiin árbevieru bajásdoalliid

EARÁ VUGIIGUIN EARÁ DILÁLAŠVUOĐAIN

Lobihis gávppálaš ávkkástallan

Lobihis ávkkástallan turismmas ja máidnosiin, hutkojuvvon miellagovaid dahkan

Ávnnaskeahtes árbi, bassi báikkit, namat ja daidda gullevaš árbevierut

Árbevirrui laktásan privasitehta suoji gažaldagat, árbevieru ovdanbuktiid rievttit

Dálkkádatrievdan, bohccuid eallinguovlluid gáržun ja birrasa nuppástus

Ekonomalaš dahkkit, jus árbevierus ii oaččo ealáhusa eaige leat doarvái dahkkit

Gielaid dilli ja giellaburesveadjin

Álbmoga geográfalaš sajuštuvvon

Árbevirolaš dieđu ja ovdanbuktimiid sirdašuvakeahtesvuohta odđa sohkaolvaide

ÁVNNASKEAHTES
VUOIGATVUOĐAID
OPPALAŠ PRINSIHPAT

IP-VUOIGATVUOĐAIGUIN

FIGGAT OVDDIDIT LUOVVI JA VUOIŋŋALAŠ barggu ja odđa innovašuvnnaid ja hutkosiid dahkama. Seammás dat ovddidit dujiid ja odđa hutkosiid leavvama álbmoga fáhtenláhkái. IP-vuoigatvuodaiguin figgat maiddái ovddidit márkaniid doaimma, lasihemiin gilvohallama ja dorvvastit golaheaddjiid beroštumiid. Viiddis mielas ávnnaskeahtes vuoigatvuodaid mihttomearri lea olleš olmmošgotti vuoigatvuodaid ja kultuvrralaš kapitála stuorrudeapmi. IP-vuoigatvuodat eai dien láhkai leat vuostálagaid árbevirolaš ja searvušlaš doibmii. Dat sáhttet suddjet árbevirolaš dieđu, ovdanbuktimiid ja čehppodaga, ja nu ovddidit individuála ja searvušlaš luovvivođa.

Dihtetgo?

ÁRBEVIROLAŠ II OAIVVIL JUOIDÁ BOARES JA RIEVDDAKEAHTES, muhto árbevirolaš ovdanbuktimat dahkkojuvvojit, váldojuvvojit searvvušlaš atnui ja sirdojuvvojit ovddasguvlui boahhtevaš buolvvaide. Vaikke ovttaskas dahkkiolbmuid ii sáhte álo earuhit, lea árbevirolaš ovdanbuktimiid duohken álo olmmošlaš vuoigatlaš bargu, mii dahkko ja mii kumulere servoša doaimmas. Nu maiddáii árbevieruid bajásdoallan, joatkin ja ođasmahttin leat oassi luovvi ja vuoigatlaš barggus, mii ánsšáša IP-vuoigatvuodaid suoji. Árbevirolaš ovdanbuktimiin searvvušlaš dahkan ja individuála ovdanbuktin ovtastuvvet. Árbevierutge rivdet ja ođasmuvvet ođđa málliid, hámiid ja ovdanbuktimiid boadedettiin searvvušlaččat dohkkehuvvon oassin oktasaš árbevierus. okto dat, ahte árbevirolaš ovdanbuktimat ovdánit njozet sohka buolvvaide áigge, ii oaiivil, ahte dat eai sáhtašii oážžut vuoigatlaš suoji. Ealli kultuvrra doaba čujuha searvvušlaš vuorrováikkuhussii, mas árbevirolaš ovdanbuktimiid luovvat ain ođđasit ja juohke dahkki sáhtta buktit vehá iežas lasáhusaid boares ovdanbuktimiidda oktasaš rámma siste.

INDIVIDUÁLA DAHKAN JA ÁRBEVIERRU LATNJALAGA NUBBI NUPPIS

Mu sogas lea nana gieđaid čehppodaga árbevierru sohkaolvvaid áiggiin. Áddjá duddjui earret eará reagaid, gerresiid ja vuodjaskuohpuid. Áhkku duddjui fiinna láigeboahkániid ja gárvvuid, maid minstarat ja hearvvat mitalit olu gárvvuid geavaheaddjis. Áhččán siktii árbevirolaš atnudáviriin divrras dáiddaduodjai: fiidnát hervejuvvon muorra-, báhkke-, čoarve- ja silbadáviriidda. Silbatinggaid duddjon lea sámeservošis viehka ođđa ášši.

Hámiid, materiálad ja ornamentihka áddejupmi lea bohtán munnje árbin. Árbi eallá ja rievda áiggi mielde. Rievदान málliid iežan čábbodatáddejumi dihkádeami vuodul. Dagan dan gulul nu, ahte oahpsin bohtán dávvirat seilot oahpsin ja, ahte daid dovdá. Ođđa ii dahkko dušše liikoma dihtii, dat ii leat bissovaš. Deatalut lea čatnat iežan barggu unna bihtán ovddit ja bohttevaš sohkaolvvaid joatkkaráidui.

”

Sami Laiti
fitnodatdoalli
duojár

IP-VUOIGATVUOĐAIN

LEAT DIHTO OVTTASTEADDJI OPPALAŠ prinsihpat. Daid vuodđun leat oktovuoigatvuodat, maid sáhtta luohpadit ja maid fámus leahkin lea eanaš áiggi dáfus ráddjejuvnon.

OKTOVUOIGATVUOĐAS LEA ÁLO DIHTO meroštallanvuloš oamasteaddji, vuoigatvuodahálddašeaddji. Dát sáhtta leat ovttaskas olmmoš dahje searvuš, dego fitnodat dahje eará doaibmi. Jus vuoigatvuodahálddašeaddji lea dovdamiehtun de dát sáhtta muhtun dáhpáhusas boahit ovddastuvvot ovddasteaddji bokte. IP-vuoigatvuoda hálddašeaddji, dahjege ”oamasteaddji”, dahje hálddašeaddji ovddasteaddji, lea goittotge álo meroštallamis juridihkalaččat.

OKTOVUOIGATVUOHTA oaivilda dan, ahte almmá vuoigatvuodahálddašeaddji miehtama ii oaččo doaibmat dihto vugiin, dego ávkkástallat vaikkoba dahkkivuoigatvuodasuoji ožžon duoji almmolaččat dahje suddjejuvnon dávvirmearkka ealáhusdoaimmas. Oktovuoigatvuoda viidodat, dahjege dat, makkár doaibma gáibida vuoigatvuodahálddašeaddji lobi, meroštallo dárkilut iešguhtege IP-vuoigatvuoda guoskevaš lágas. Vuolggasadji lea goittotge, ahte suddjejuvnon čuožáhaga atnui dárbbasuvvo vuoigatvuodahálddašeaddji lohpi.

OKTOVUOIGATVUOĐA LUOBAHEAPMI

oaiivilda dan, ahte vuoigatvuodahálddašeaddji sáhtá sirdit rievttis juogo ollásit dahje oassái nuppi olbmui dahje servošii. Vuoigatvuodahálddašeaddji sáhtá maiddá lisensieret, dahjege addit geavahan- dahje rievddanvuoigatvuoda suoji čuozáhahkan lean duodjái välljejuvvon olbmui.

IP-VUOIGATVUOĐAT LEAT RÁDDJEJUUVON

áiggi beales. Vuoigatvuodahálddašeaddji geahččat oažžut áigái ráddjejuvvon oktovuoigatvuoda barggus bohtosii muhtunlágán bálkkašupmin barggustis, muhto seammás olles olmmošgotti ovddu ektui oktovuoigatvuoda guhkkodat leat goittotge áiggi dáfus ráddjejuvvon. Dássedeattu gávdnan oktovuoigatvuoda áiggálaš bistima ja buohkaide friddja ávkkástallamis lean materiála gaskkas lea dehálaš. Go suodjeáigi nohká, lea barggu boadus buohkaide friddja ávkkástallamis. Spiehkastaga dás dahket dávvirmearkkat, maid suodjeáiggi sáhtá geavadis joatkit loahpaheamit go odasmahtá registrerema ain dihto áiggiid gaska.

VUOIGATVUOĐA HÁLDDAŠEADDJI

oktovuoigatvuohta ii leat ollislaš ja vuoigatvuoda sisdoallu lea ráddjejuvvon álbmoga beroštumiid dorvasteapmin. Ovdamearkan dahkkivuoigatvuodas sitáhtaid váldin sihke dujiid priváhta ja oahpahasávkástallan báhcet suodjesuorggi olggobeallái. Dávisteaddji vugiin dávvirmearkavuoigatvuohta heive dušše dovddaldagaid geavahussii ealáhusdoaimmas dávvirmearkka lánkai. Ráddjehusaid mihttomearrin lea dahkat vejolažžan suddjejuvvon mearkkaid ja ovdanbuktumiid friddja ávkkástallama dehálaš diliin. Vejolaš loavkidandáhpáhusaid buohta galgáge vuos guorahallat dan, gullágo loavkašuttin vásihuvvon ávkkástallan muhtun IP-vuoigatvuoda ráddjehusjuolggadusa birii.

”

Heli Huovinen
teáhterámmátolmmoš
musihkkár

EHTALAŠVUOHTA SUVDILIS LUOVVI BARGGU VUOLGGASADJI

Ain eanet dáiddadahkkit háliidit doaibmat ehtalaččat suvdilis vugiin. Dál jearrat olu ovttaskas olbmunge lobi ávkkástallat sápmelašvuoda vaikkoba geasseteáhteris, muhto ferte fuobmát, ahte ii okta olmmoš sáhte hállat buohkaid beales ja dávjá olmmoš gárta váttis dillái, jus vásiha ahte galggašii juoga lobiid addit. Nuppe dáfus ii galgga leat badjelmeare várrugasge, dan láhkai, ahte sápmelaččain dahje Sámis ii oppa duosttašiige máinnašit dujiin. Livččii buorre, ahte livččii juoga virgeoapmahaš dahje ovddasteaddji, geasa sáhtašii váldit oktavuoda vuollegaš šielmmáin, iige ovttaskas olmmoš dárbbasivččii árvoštallat gii oažžu buktit ovdan sápmelašvuoda dujiin ja mo. Dat lea goittotge deháleamos, ahte duostat jearrat, jus áššis lea eahpesihkkarvuohta.

IP-VUOIGATVUOÐAIN LEA

riikkaidgaskasaččat viehka oktalaš historjá, dat vuodduuvvet seammasullasaš prinsihpaide ja dat lea oalle seammasullasaččat eanaš riikkain. Suoji geográfalaš viidodat molsašuddá goittotge IP-vuoigatvuodaid gaskkas. Ovdamearkan dahkkivuoigatvuoda suorggis Suomas duoji dahkan dahkki oažžu riikkaidgaskasaš soahpamušaid vuodul suoji duodjásis maiddái eará soahpamuša lahttoriikkain. Nuppe dáfus dávvirmearkka galgá registreret olles Eurohpá uniovnnas, dahje sierra iešguhtege riikki, gosa suoji háliidat oažžut. Go fas pateanta- ja mállevuoigatvuodát lea fámus dušše daid registrerema gokčan riikkain. IP-vuoigatvuodaid riikkaidgaskasaš guorahallamis lea dehálaš čielggadit gos vuoigatvuolta lea geográfalaččat fámus.

IP-VUOIGATVUOÐAID OPPALAŠ

prinsihpat eai vealttakeahhtá lávga heive árbevirolaš geavahanoktavuoda ja kulturárbbi suddjemii. Earut sáhte šaddat das, ahte árbevirolaš dieđu ja árbevirolaš kulturovdanbuktimiid sáhttit oaidnit gullat olles servoša opmodahkan almmá, ahte eaiggátvuolta čujuhuvvo dárkileappot ovttaskas olbmuide. Árbevirolaš oktavuodas eai maiddái vealttakeahhtá dovdda vuoigatvuoda áiggálaš ráddjehusa, muhto vuoigatvuolta sáhtta sirdašuvvat sohkaolvas nubbái ja bissut oppa áigge fámus. Ná sáhtta lea ovdamearkan dihto árbevirolaš ludiid bokte, mat gullet dihto sogaide ja bearrašiidda beroškeahhtá daid dahkama áiggis. Maiddái oktovuoigatvuoda viidodagas sáhttet leat earut IP-vuoigatvuodaid ektui, go árbevirolaš oktavuodas vuoigatvuodaid ráddjehusat ja geavahannjuolggadusat eai dávis lálkaásaheami.

”

Hanna-Maaria Kiprianoff
nuortalaškultuvrra máŋgga
suorggi čeahppi

OKTASAŠ ÁRBEVIERUS LEA BUORRE MEARRIDIT OVTTAS

Lea dehálaš, ahte sáme kultuvra oidno, muhto dehálaš lea maiddá, ahte man láhkai ja gii das oažžu ávkki. Nuortalaččain lea alimus árbevirolaš hálddahaslaš orgána siidačoahkkinn. Siidačoahkkimis lea ovdamearkkat, ahte olggobeale doaibmi lea háliidan ávkkástallat árbevirolaš nuortalaš dávvira málle ja symbolihkka ođđa gávppálaš buktagis. Áššis leat ságastallan vuossáđiid siste, ja gávnahan ahte dat dolvojuvvo siidačoahkkimii, muhto lohpi ii leat mieđihuvvon. Oktan sivvan lei, ahte nuortalaččaide bohtán ávki livččii lean dušše oainnusvuohta. Doaibmi livččii ávkašuvvan ekonomalaččat, muhto ávki ii livččii bohtán nuortalaččaide.

Dán dáhpáhusas doibme buriin vugiin nu, ahte diđoštalle lobi ovdalgo álge maidige buvttadit. Nuortalaččaid siidačoahkkima resurssat leat dađi bahábut rájálaččat, go doppe gieđahallet áššiid ravddas ravdii. Go leat olu áššit gieđahallamis, doppe válljejuvvojit buoremus doaladumi mielde daid ortnega gieđahallamii.

DÁIN EARUIN FUOLATKEAHTTÁ

IP-VUOIGATVUOĐAID SÁHTTÁ muhtun dáhpáhusain ja muhtun muddui ávkkástallat ovdanbuktimiid árbevirolaš geavahanoktavuođa dorvasteapmin. Dát lea ákkastallon maiddá danin, ahte Suomas ii leat makkárgesierra láhkaásaheapmi, mii mearridivččii árbevirolaš ovdanbuktimiid geavaheami ja dorvastivččii daid duohken lean searvušlaš intreassaid.

IP-VUOIGATVUOĐAID ÁVKKÁSTALLAMIS ÁRBEVIROLAŠ ovdanbuktimiid suddjemis galgá sirret guokte eará geahččančiega.

PRIVÁHTTA OLB MOT, DEGO DUOJÁRAT, JUOIGIT, govadáiddárat, ja earát árbevieruid joatkit, geat barget vuoigatvuodaid barggu ja ožžot áigái originála ovdanbuktimiid árbevieruid ávkkástallamiin, sáhttet suddjet iežaset barggu bohtosiid dego gii beare earáge dáiddár dahje ealáhushárjeheadđji. Dalle lea sáhka das, ahte suddjejuvvon ovdanbuktima atnui dárbbáša vuoigatvuodahálddašeaddji miehtama, jus ávkkástallan ii dáhpáhuva muhtun lágas meroštallon oktovoigatvuodá ráddjema bires.

GALGÁ FUOMÁŠIT, AHTE DAHKKI IP-vuoigatvuodaide vuodduvvan oktovoigatvuodá čuočá olggobeale doaibmiide ja maiddá iežas servoša lahtuide. Dahkki sáhttá lága vuodul iehčaneaset mearridit vuoigatvuodas ávkkástallamis maiddá iežas servošis lahtuid vuostá. Danin árbevirolaš oktavoudas lea dehálaš guorahallat maiddá dan, man čiekjalit suoji čuožáhahkan lean ovdanbuktin lea ožžon váikkuhusa iežas bearraša, guovllu dahje olles sámeservoša árbevierus. Seammá láhkai galgá guorahallat dan, mo suoji ohcan olbmot dahje servošis muhtun luovvi barggus lean luohttamušlaš gaskavuodá sáhtašii meroštallat IP-vuoigatvuodá ávkkástallama. Sáhka sáhttá leat maid das, ahte jus servoša dahkkiid gaska leat muhtun sohppojuvvon soahpamušat dahje jaskes miehtan das, ahte man láhkai seammá jovkui gullevaš olbmot sáhttet luoikat nuppiid dujiin ja mo vuoigatvuodá bargui gullevaš IP-vuoigatvuodaid galggašii geavahit. Muhtumin árbevieru leahkin ja árbevieru sisdoallu sáhttet leat vealtameahttun rámma individuála ovdanbuktimii. Dát ii goittotge ráddje geange vejolašvuodaid dahkat maiddá oalát odđa originála dujiid árbevieruid ávkkástallamiin. Sáhka lea das, man olu suoji čuožáhahkan lean ovdanbuktin lea sisdoalu dáfus ožžon váikkuhusa ja oassin oktasas árbevierus, dahje das leago sáhka dahkki iežas dahkan odđalágan duojis.

Dihtetgo?

DAHKKIID JA SERVOŠA GASKASAŠ LUOHTTÁMUŠLAŠ GASKAVUOHTA SÁHTTÁ DOAIBMAT LUOVVI BARGGU VUOĐĐUN. Austrália alimus rievtti čovdosis *John Bulun Bulun & Anor v R & T Textiles Pty Ltd* jagi 1998 gávnnahedje, ahte dahkkivuoigatvuolta sáhttá šaddat álgoálggus dušše ovttaskas olbmui iige dahkki servošis leat dasa vuoigatvuodahálddašeaddji sajádat duodjái čuohcán dahkkivuoigatvuodas. Čovdosis goittotge gávnnahedje, ahte go ovttaskas dahkki ja su duogášservoša gaskkas lei luohttámušlaš gaskavuolta (*fiduciary relationship*), masa lei dárbu duoji dahkamis, galggašii ovttaskas dahkki geavahit dahkkivuoigatvuodas nu, ahte dat váldá vuhtii maiddái servoša intreassa. Dákkáraš luohttámušlaš gaskavuolta sáhtii nappo geatnegahttit dahkkivuoigatvuoda hálddašeaddji doaibmat dihto vugiin ávkkástaladettiin dahkkivuoigatvuoda, vaikke dahkkivuoigatvuolta gulaige sutnje alccesis duoji dahkin.

Čovdosa vuodđun lei Austrália dahkkivuoigatvuodálágas ja de sáhttá dahkat dušše rájálaš jurddabohtosiid davviriikalaš lánkaásaheami dulkodettiin. Goittotge čovdosa oppalašprinsihppa ovttaskas dahkki ja dán duogášservoša gaskkas lean luohttámušlaš gaskavuodas ja dan mearkkašumis dujiid dahkamis ja váikkuhusas dahkkivuoigatvuoda ávkkástallamii sáhttá addit ávkkálaš oppalašrávvaga maiddái davviriikalaš dahkkivuoigatvuodálágaid dulkomii. Das, maid dahkkiid sáhttit geahččat soahpan duoji dahkama álggahettiin, sáhttá leat mearkkašupmi go guorahallat mo dahkkivuoigatvuoda galggašii geavahit.

OVTTASKAS JA IEŽAS VUOIGATVUODAIŠ DUOJI SUDDJEN OLBMUID

OLIS MAIDDÁI SERVOŠAT SÁHTTET figgat ávkkástallat IP-vuoigatvuodaid kulturárbbis suddjemis. Dalle sáhka lea maiddá das, gude vugiin vuoigatvuodaid sáhtta ávkkástallat sámeservošiid ákkastallojuvvon vuoigatlaš vuordámušaid ollašuttimii, mat badjánit Suomas vuodđolágas ja eamiálbmogiid rivttiid guoskevaš julggaštusas. IP-vuoigatvuodaiguin sáhttit ovdamearkan figgat ollašuttit vuodđolága dorvvastan sámiid kulturiešráddema sámeovuollus. Servošat sáhttet suddjet ovdanbuktimiiddiset vai dorvvastit daid árbevieruid gudnejahtán ávkkástallama márkaniin. Dovddus ovdanbuktimiid suddjemis sáhttet goittotge leat IP-vuoigatvuodaid siskkáldas eavttuin boahtán ráddjehusat eandalii dalle, jus ovdanbuktimat lea áiggi beales hui boarrásat dahje dat leat jo almmolaččat anus márkaniin. Sáhka lea árvoštallamis dáhpáhusaid guovdu, ja das man láhkai dihto ovdanbuktimiid figgat suodjalit. Galgá maiddá fuobmát vuoigatlaš suddjema sosiála, politihkalaš ja kultuvrralašge váikkuhusaid, dahjege gažaldagaid earret eará das gii suoji sáhtta ožžat, gii dan ávkkástallamis mearrida, ja geasa suojis ožžojuvvon vejolaš ávki gullá.

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

DAHKKIVUOIGATVUOHTA LUOVVI DUOJI SUODJIN

DAHKKIVUOIGATVUOĐA MIHTTOMEARRIN

LEA OVDDIDIT KREATIIVA BARGGU JA veahkehit bargguid leavvama álbmogii. Dáidda mihttomeriide figgat beassat addimin dahkkiide oktovoigatvuođa bargguidis olis ja seammás ráddjemin dáid oktovoigatvuođaid bargguid viidásut anolašvuođa buorrin.

Dahkkivuoigatvuohta suddje buot originála ovdanbuktimiid, iige barggu álgoálgosašvuohta iešalddes jávkat dan vejolašvuođa oažžut dahkkivuoigatvuođasuoji. Duojarat, juoigit, govvadáiddarat ja earát originála ovdanbuktimiid dahkkit ožžot bargguidasas automáhtalaččat dahkkivuoigatvuođasuoji, go barggut devdet dahkkivuoigatvuođas gáibiduvvon originálavuođa gáibádusaid. Originálavuohta ii oaivil stahtalašvuođa ja álgoálgosaš bargu sáhtta buktit ovdan individuála giedahallama ja originálavuođa, vaikko dat livččiige ráhkaduvvon álgoálgosaš njuolggadusaid ja vugiid mielde.

LUÐIIN GULLAT ÁIGGIID JA OLBMUID JIENAID

Sápmelaš luođi ávkkástallan sáhtta buktit hástalusaid. Gávdnojit boares báddejuvvon luođit, mat sáhttet čujuhit luođi čuožahakkii vugiin, man ii sáhte dulkot áddekeahttä ášši ja konteavstta. Luođit olbmuid birra govvidit luođi vugiin čuožahaga ollásit ja dahket čuožahagas dego jietnamálagova. Luođit muittašit ja čujuhit ovdamearkka dihtii dáhpáhusaide ja báikkiide. Lassin luđiin leat iežas guvllolaš sierraiešvuođat. Luohti leat ealaskas ja ođđa luođit šaddet oppa áigge.

Dán áigge lea dehálaš, ahte sápmelaš luohti oidno ja gullo. Nu dat seailuha dan eallinfámolašvuođa.

Hástalussan lea dat, mo buktit boares luđiid dán beaivái kultuvrralaččat suvdilis vugiin. Mii lea soapmása opmodat? Man sáhtta ođasmahttit? Nuppe dáfus lea dehálaš buktit dološ luđiid gullosii dán beaivái ja nuppe dáfus lea dehálaš álo guorahallat, mii doarju earenoamážit sámeservoša ja árbevirolaš dieđu sirdašuvvama.

”

Anna Näkkäljärvi-Länsman
musihkkár
nákkosgirjedutki

DAHKKIVUOIGATVUOHTA ŠADDÁ

ALO BARGGU DAHKKÁI DALÁNAGA GO BARGU LEA gárvis iige sierra registrerendoaibmajuid dárbbas suoji šaddamii. Seamma láhkai maiddái barggu dahje álbmotárbbi čájáhusa ovdanbukti oazžu suoji iežas ovdanbuktimii. Duoji ii oáččo dahkki lobi haga geavahit, iige duoji oáččo dahkki lobi haga báddet ja almmustahttit. Seammá láhkai duojis dahkkojuvvon rievdadus oazžu iežas dahkkivuoigatvuođasuoji. Dahkkivuoigatvuohta ii goittotge leat ollislaš, muhto dat lea ráddjejuvvon earet eará priváhta geavaheami, oahpamusgeavaheami ja sitáhtaid váldima buorrin.

Dahkkivuoigatvuohta suddje duoji hámi, dahje dakkáraš osiid, maid sáhtta barggus áiccuin áicat. Dahkkivuoigatvuohta ii suddje stiilla, dieđu, dáiddu dahje máhttima. Gii beare sáhtta geahččamin duoji geavahit buorrin das gávdnan ideaid, temáid dahje stiillaid. Dahkkivuoigatvuođaláhka ii maid eastte inspirašuvnna oazžuma árat duojis dahje dan imiterema, jos dainna vugiin ráhkada goittotge odđa ja iehčanas, dahje doarvá earálágan duoji go árat barggut.

SÁMI MUITALUSÁRBEVIERUT INSPIRAŠUVDNAN MUSIHKAS

Boahhti rap-skearrus man dagaim Amociin dihto bihtáid duogázis sáhtta gullat sápmelaš máidnasiid muitaleaddjiid jienaid. Jearahalaimet lávlagiid teavsttaid várás sápmelaš máidnasiid muitaleaddjiid ja soabaime singuin muhtumiid sin máidnasiid geavaheamis ođđa lávlagiid teavsttaid materiálan. Ovttas guorahalaime man lea heivvolaš almmustahttit ja makkár vugiiguin máidnasiid sáhtta geavahit. Vaikko moai lednege čállán dáid rap-teavsttaid, duogázis gullojit lávlagiid temáin ja sisdoaluin sápmelaš muitalusat ja máidnasat. Sápmelaš máinnastanárbevierut leat ođđa skearrus guovddáš vuolggasadjin ja inspirašuvdnan ja lea ovdamearka das, mo árbevieruid suodjaleapmi lea dehálaš maddái ođđa ja individuála kreatiiva barggu dahkama dáfus.

”

Áilu Valle
musihkkár

DAHKKI SÁHTTÁ LUOBAHIT DAHKKIVUOIGATVUOĐAIDIS

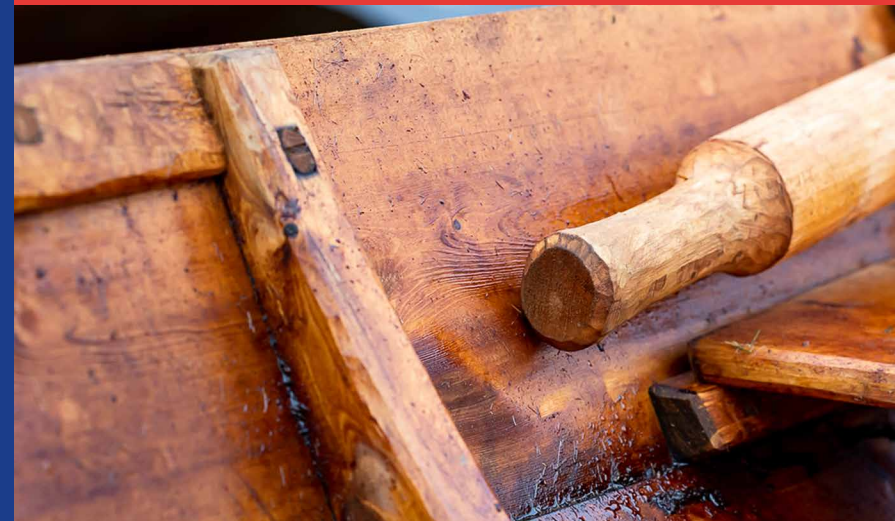
OLLÁSIT DAHJE OASSÁI, JA SON SÁHTTÁ MAIDDÁI addit lobi su välljen olbmuide geavahit su duoji odđa dujiid ráhkadeamis. Dahkki sáhttá maiddái fápmudit ovtastusa, organisašuvnna dahje eará ovddasteaddji bearráigeahččat dahkkivuoigatvuoda bealistic. Dahkkit sáhttet gaskaneaset soahpat das, ahte buohkat servoša lahttut ožžot geavahit nuppiidasade dahkkivuoigatvuodaid odđa dujiid ráhkadeamis. Dahkkit sáhttet maiddái čatnasit geavahit iežas dahkkivuoigatvuoda vuhtiiváldimin buot servoša lahtuid.

Dahkkivuoigatvuolta lea fámus 70 jagi áigge, man rehkenastit dahkki jápminjagi nohkamis. Jos dahkki ii leat dihtosis, dán 70 jagi suodjeáiggi rehkenastit barggu almmustahttimis dahje dan ráhkadeamis. Suodjeáiggi nohkama mannjá barggu oažžu geavahit friija gii beare. Klassihkkársuodji spiehkkaasa dahkkivuoigatvuoda friija dujiid ávkkástallamis. Dan vuodul boaresge dujiiguin ii oaččo láhttet almmolaččat dakkáraš vugiin, mii loavkašuhttá dáidda čuohcán čuvgehuslaš ovddu. Klassihkkársuodji bearráigeahččá Suomas Oahpahuš- ja kulturministeriija.

Gažaldagaid mat guoskkahit dahkkivuoigatvuodaid, lea dájvja váttis ovddalgihtii čoavdit. Sáhttá leat váttis dadjat dan birra, leago gažaldagas oba duodji, mii oažžu dahkkivuoigatvuodasuoji, ja leago suodji ain fámus. Dahkkivuoigatvuodaide laktáseaddji áššiin, dego vaikko go lea gažaldat ovttaskas duoji dahkkivuoigatvuodasuojis, sáhttá jearrat nuvtá Dahkkivuoigatvuodarádis.

Giehtaduojit ja daid
individuála hervemat,
árbevirolaš musihkka
ja mitaluvvon
máidnasat ožžot buot
dahkkivuoigatvuodasuoji,
jos dat leat doarvái
originálat.

DAHKKIVUOIGATVUOHTA SUDDJE

NU DAHKKI JA DUOJI OVDANBUKTI GO JIETNABÁTTI BUVTTADEADDJIGE, IEŠGUHTEGE IEŽAS VUOIGATVUODAIN.

	DAHKKI	OVDANBUKTI	JIETNABÁTTI BUVTTADEADDJI
<i>Maid iešguhtege bargá?</i>	Dahkki ráhkada duoji, ovdamearkka dihtii komponere šuoŋa dahje čállá teavstta. Dahkki ii vealttekeahtá ieš ovdanbuvtte duojs.	Ovdanbukti ovdanbuktá musihkkabihtá, teáhterbihtá, dahje vaikko lohká dahkki čállán divtta. Ovdanbukti sáhtá ovdanbuktit maiddá árbevieru, man dahkki ii leat dihtosis. Ovdanbukti ii vealttakeahtá ieš ráhkat dujiid maid ovdanbuktá.	Jietnabátti buvttadeaddjin doallat dan, gii vuostamuš háve vurke dihto čájáhusa jiena.
<i>Suodji čuohcá</i>	Suodji čuohcá dahkki ráhkadan duodjái. Duoji sáhtá čállit bajás, dego šuoŋa nuohttái dahje divtta báhpárii, muhto duodji sáhtá maiddá šaddat improvisašuvdnan ja lea bissovaš olgohámi haga. Ovdamearkka dihtii luonddubálgáin jodedettiin ja ovtas dan bottus hutkojuvvon luohi oazžu dahkkivuoigatvuođasuoji seammá láhkai go nuohttabáhpárii čállojuvvon klassihkalaš symfonijage.	Suodji čuohcá dihto duoji ovttaskasovdanbuktimii. Duoji ovdanbuktin lea álo doaibma mii dáhpáhuvvá dihto bottus. Ovdanbukti ovdanbuktá juogo juo gárvis duoji, dahje duoji man lea čállán gii nu dahje son ieš.	Suodji čuohcá ovttaskas jietnabáddái. Buvttadeaddji doaimmas šaddá dat jietnabáddi, digitála fiila dahje eará jietnabáddi, mas duoji ovdanbuktima sáhtá gullat.

	DAHKKI	OVDANBUKTI	JIETNABÁTTI BUVTTADEADDJI
<i>Masa vuoigatvuohta cuohcá?</i>	Dahkkivuoigatvuohta čuohcá dahkki ráhkadan duodjái, muhto maiddái dan rievdadusaide ja eará hámiide. Ovdamearkka dihtii románas sáhtta dahkat ealligova dušše beare jos dahkki dasa miehta. Maiddái duoji ovdanbuktimii dárbbša dahkki lobi.	Ovdanbukti vuoigatvuohta čuohcá su iežas dihto bottus dáhpáhuvvan ovttaskas ovdanbuktimii. Ovdanbukti vuoigatvuohta ii eastte earáid ovdanbuktimis seamma ovdanbuktima maŋjeleappos.	Buvttadeaddji vuoigatvuohta čuohcá dasa ovttaskas jietnabáddái, man buvttadeaddji lea bádden. Buvttadeaddji vuoigatvuohta ii eastte earáid ovdanbuktimis ja báddemis seamma barggu oddasis.
<i>Gii sáhtta addit lobi ja masa?</i>	Dahkki addá lobi barggu geavahepmái almmolaččat, dego dan ovdanbuktimii, ja duoji bihtáid lebbemii.	Ovdanbukti dárbbša lobi vai sáhtta ovdanbuktit duoji almmolaččat. Ovdanbukti lobi fas dárbbša go juohká bátti álbmogii su ealli ovdanbuktimis ovdamearkka dihtii rádios, televišuvnnas, sosiála medias dahje neahttavuolážiin. Báddejuvvon ovdanbuktima oasis ovdanbuktis lea vuoigatvuohta buhtadussii.	Buvttadeaddji dárbbša dahkki ja ovdanbukti lobi vai sáhtta báddet barggu ovdanbuktima muđui go priváhta geavaheami várás. Buvttadeaddji ii sáhte geavahit bátti almmolaččat dahkki dahje ovdanbukti lobi haga. Buvttadeaddji mearrida goittotge das, mainna vugiiguin su bátti oazžu geavahit. Dahkki dahje ovdanbukti eai sáhte gáibidit buvttadeaddjis bátti alccesis. Buvttadeaddji oamasta bátti mii lea su hálddus ja oazžu dan vuoigatvuođa, jos nuppe láhkai ii leat sohppojuvvon.

DAHKKIVUOIGATVUOHTA LEA FÁMUS

GO LEA GOLLAN 70 JAGI DAHKKI JÁPMIMIS. DAN MANŃÁ bargu lea friija buohkaid ávkkástallamis. Jos friija barggu maŃjeleappos bádde, šaddá goittotge odđa ja sierra vuoigatvuohta ovdanbuktái ja jietnabátti buvttadeaddjái. Dalle gii beare sáhtta gal ovdanbuktit ja báddet ieš gažaldatvuloš friija barggu, muhto dat ii oaivvil, ahte oaččošii friija vugiin geavahit jo nuppi bádden jiena. Dalle bargu lea friija, muhto dihto ovdanbuktimi jietnabáddi sáhtta leat suddjejuvon. Lea dehálaš fuomášit, ahte bargguin, ovdanbuktimiin ja jietnabáttiin leat iehčanas ja nuppiin sorjjaskeahces suodjeáiggit.

KLASSIHKKÁRSUODJI EARENOAMÁŠ DEHÁLAŠ BOARES BARGGUID SUODJIN

DAHKKIL 53 § VUOĐUL
 ”jos dahkki jápmima maŋŋá čálalaš dahje dáiddalaš barggu hárrái meannudit almmolaččat čuvgehuslaš ovdduid loavkašuhhti vugiin, lea ásahusas mearriduvvon virgeoapmahaččas váldi gielidit dakkáraš meannudeami, vaikko dahkkivuoigatvuohta lea nohkan dahje dat ii leat leamašan.” Nuba jos earenoamáš mearkkašahti barggu geavahit almmolaččat dakkáraš vugiin, mii loavkašuhttä čuvgehuslaš ovdduid, sáhtta oahpahus- ja kulturministeriija gielidit gažaldatvuloš meannudeami. Dán mearrádussii duhtameahtun sáhtta doalvut ášši duopmostuolu giedahallamii.

Klassihkkársuodji lea dahkkivuoigatvuođaláhkii gullevaš earenoamáš virgeoapmahačča vuoigatvuohta gielidit dihtolágan loavkašuhhti meannudeami ja suodjalit nu soames hui dehálaš dujiide laktásan almmolaš beroštumi. Klassihkkársuodji vuodul lea goittotge dušše oktii 1960-logus gildojuvvon dujiid ávkástallan. Gažaldat lei klassihkalaš mánáidgirjiid lebbemis. Dalle gehččojuvvui, ahte girjiid jorgalusat ledje fuonit ja dujiid sisdoalut rievdaduvvon. Nuppis 1980-logus ovdanboahtán dáhpáhusas gielddus ii mearriduvvon. Dalle gažaldat lei dáiddár Gallen-Kallela málagovaid geavaheamis čoagginlihtiid govain.

Árbevirolaš ovdanbuktimat sáhttet goittotge teorijas beassat osolažžan klassihkkársuodji čuvvon suodjái dalle, jos ovdanbuktima sáhtta atnit dahkkivuoigatvuođalaš duodjin. Dalle gažaldat lea maiddái das, mainna vugiin čuvgehuslaš

ovddu meroštallat ja mo dan loavkašuhhtin lea dáhpáhuvan. Juos ovdamearkka dihtii gávtti sierra málliid sáhtášii doallat dahkkivuoigatvuođalaš duodjin, galggašii vejolaš njuolggadusaid vuostálasti gávtti geavaheami maŋŋá árvoštallat dan, sáhtta go ovdamearkka dihtii gávtti geavaheapmi dan mearkkašupmái váikkuheaddji dahje dan vahágahtti vugiin loavkašuhhtit čuvgehuslaš ovdduid.

Go seassat lága saji lea dehálaš jerrat, gos ja mainna vugiin duodjái čuohecci čuvgehuslaš ovddu sáhtta loavkašuhhtit, ja makkár lea álbmot, man duot ovdu guoskkaha. Loavkašuhhtin galggašii leat goittotge nu čielggas, ahte dan earuheapmái ii dárbbas dáidaga dahje girjjálašvuođa áššedovdi, muhto gii beare sáhtta áddet, ahte gažaldagas lea loavkašuhhti geavaheapmi. Ii leat riektegeavadat das, návddašitgo klassihkkársuodji dušše našuvnnalaččat dovddastuvvon mearkaduojit, vai sáhtta go čuvgehuslaš ovdu leat maiddái čuvgehuslaš dahje kultuvrralaš árvu man sáhtta earuhit dihto joavkku dahje servodaga gaskavuodas.

Nuba vaikko álbmotárbbi ovdanbuktin livččii jo nu boaris, ahte dasa čuohecan dahkkivuoigatvuohta livččii nohkan, sáhtta álbmotárbbi ovdanbuktima ávkástallama ja dasa čuohecan meannudeami árvoštallat dahkkivuoigatvuođalága olis virgeoapmahačča doaimmas dalle, jos earenoamáš dehálaš ja ain ealli kultuvrii gullevaš ovdanbuktima ávkástallet almmolaččat dakkáraš vugiin, mii čielgasit loavkašuhttä maiddái čuvgehuslaš ovddu.

DÁVVIRMEARKA-
VUOIGATVUOHTA
SÁHTTÁ SUDDJET
MAIDDÁI ÁRBEVIROLAŠ
DOVDDALDAGAI

DÁVVIRMEARKA- VUOGATVUOHTA

ADDÁ EALÁHUSHÁRJEHEADDJÁI OKTOVUOGATVUOĐA mearridit suddjejuvnon mearkka geavaheamis dihto dávviid ja bálvalusaid dovddaldahkan márkaniin. Mearkka hálddašeaddji sáhtta gieldit earáid geavaheamis seamma dahje semmasullasaš mearkka seamma dahje semmasullasaš dávviid dovddaldahkan márkaniin. Dávvirnearkavuogatvuođa mihttomearrin lea dorvvastit gilvohallama ja márkaniid doaibmama, sihke suodjalit ealáhusárjeheaddjiid dahkan márkanastin- ja buvttagárganinvesteremiid. Dávvirnearkka čujuha dávviid ja bálvalusaid álgovuodu, sihke earuha ealáhusárjeheaddji dávviid ja bálvalusaid earáid gilvaleaddjiid vástideaddji dávviin ja bálvalusain. Dávvirnearkavuogatvuohta guoskkaha goittotge dušše beare ealáhusdoaibmama, iige dat ráddje ovdamearkka dihtii priváhtta olbmuid ja sátnefriijavuoda biirii gullelaš mearkka geavaheami. Earru gávppálaš ja priváhtta geavaheami gaskkas ii goittotge leat álo oktageardánis, dasgo ovdamearkka dihtii dáiddalaš doaibman sáhtta seamma áigge leat ámmátlaš ja gávppálaš, muhto návddašit maiddá sátnefriijavuoda suoji.

Dábálaš dávvirnearkkaid lassin anus leat searvuš- ja dárkkistanmearkkat. Go dábálaš dávvirnearkka čujuha dihto ealáhusárjeheaddjái, searvušmearkka čujuha, ahte fitnodatdoalli gullá fihto servošii. Dárkkistanmearkka fas čujuha, ahte buktaga válmmašteapmi deavdá dihto kvalitehtagáibádusaid.

SÁPMELAŠ DÁRKKISTANMEARKKAT

SÁPMELAŠ DUODJI
oktavuodas geavahuvvon
Sámi duodji -mearka
lea registrerejuvvon
dárkkistanmearkan
ovdamearkka dihtii Norggas.
Mearkka ožžot geavahit lahtut,
geaid mearkka hálddašeaddji
searvuš lea dohkkehan.

SÁPMELAŠ BUKTAGA
čujuheaddji Sámi made -mearka
lea maiddái registrerejuvvon
dárkkistanmearkan. Mearkka
geavaheami hálddaša Sámiráđđi
ja mearkka ožžot geavahit olbmot
geat devdet dan eavttuid.

DÁVVIRMEARKAN
sáhtta doaibmat mii beare
dovddaldat, man sáhtta
ovdanbuktit čielgasit
ja aiddolaččat. Dávjá
dávvirmearkkat leat sánit,
govadagat dahje daid
kombinašuvnnat, muhto
maiddái jietnamearka
dahje golbmaollil hápmi,
dego buktaga páhkka,
ivdnekombinašuvdna dahje
lihkadeaddji govva sáhttet
doaibmat dávvirmearkan.

Dihtetgo?

MÁNGGAT ÁRBEVIROLAŠ DOVDDALDAGAT DOIBMET SEAMMA LÁHKAI GO DÁVVIRMEARKKAT ja mánggaid árbevirolaš ovdanbuktimiid geavaheamis leat deaivansajit dávvirmearkkaid geavaheami mihttomeriin. Árbevirolaš ovdanbuktin sáhtta čujuhit álgovuodu dahje oamasteami, ja mearkka vehkiin sáhtta earuhit eará áššiid nubbi nuppis. Ovdamearkka dihtii bohccuid bealljemearkkat leat individuála dovddaldagat, mainna bohccuid sáhtta merket gullat oamasteaddjái. Seamma láhkai árbevirolaš dujiin dahkki sáhtta bidjat iežas individuála mearkka dujiid oktavuhtii čujuhit dahkki.

DÁVVIRMEARKAVUOIGATVUOHTA ŠADDÁ

JUOGO REGISTREREMIIN DAHJE STÁDÁSMAHTTIMIIN MEARKKA ealáhusárjeheaddji geavahussii. Dávvirmearkka registrerema sáhtta ohcat dihto riikka guvlui gažaldatvuloš riikka našuvnnaš virgeoapmahaččas dahje olles Eurohpá Uniovnna guvlui Eurohpá Uniovnna industriijalaš vuogatuodaid virgedoaimmahagas. Registrerejuvvon dávvirmearka lea fámus logi jagi ohcanbeaivvi rájes, muhto registrerema sáhtta odasmahttit álo logi jahkái hávil. Oktovuogatuohhta sáhtta šaddat registrerema haga, jos mearka lea stádásmuvvan ja almmolaččat dovddus dihto dávviid dahje bálvalusaid oktavuodas ealáhusárjeheaddji dovddaldahkan. Stádásmahttima čujuheapmi ii goittotge vealttekeahhtá leat álki ja dávvirmearkka registreren lea geavatlaččat dábálu vuohki dovddaldaga suodjaleapmin.

DÁVVIRMEARKAVUOIGATVUOHTA SUDDJE dovddaldaga geavaheami dušše beare dávviid dahje bálvalusaid oktavuodas maid dan registreren gokčá. Plánedettiin registrerema galgáge smiehttat, maid dávviid ja bálvalusaid oktavuodas mearkka lea dárbbaslaš suddjet. Seammas láhkaí árvoštaldettiin dávvirmearka loavkašuhhtima seassat dan, leatgo geavahuvvon dávvirat dahje bálvalusat seammát dahje dan veardde seammasullasaččat, ahte relevántta čuozáhatálbmoga gaskavuodas lea lea riska eahpečielggasvuodaide gálvvuid dahje bálvalusaid álgovuodus. Jos Dávvirmearkkat earránit doarvái olu nubbi nuppis dahje gálvvut ja bálvalusat leat doarvái guhkkín nubbi nuppis lea jáhkehahti, ahte eai sáhte boahtit eahpečielggasvuodát ja dávvirmearkka loavkašuhhtimat.

OVDAL DÁVVIRMEARKKA REGISTREREMA

ohcama gánneha guorahallat iežas doaibmama viidodaga ja plánaid. Dávvirnearkka registreren máksá, iige dušše beare mearkka registreren okto buvtté boaduid dahje ovddit fitnodatdoaimma ovdáneami. Dávvirnearkka ferte maiddá duodalaččat geavahit márkaniin, vai registreren bissu fámus. Vaikko dovddaldaga registrere dávvirnearkan, dan sáhtá manahit, jos dan ii leat geavahan márkaniin viđa jagi siste daid dáviriid ja bálvalusaid dávvirnearkan, maid várás dat lea registrerejuvvon. Nuppe dáfus jos figgamuššan lea ovddidit stáđasmuvvan fitnodatdoaimma ja geavahit dihto dovddaldaga guhkit áiggi ealáhusárjeheaddji mearkan, sáhtá leat jierbmái dahkat dávvirnearkka registrerema jo ovdal aitosaš fitnodatdoaimma álggaheami. Ná eandalii dalle, jos lea riska, ahte gii nu eará álgá lobi haga kopieret dahje geavahit seamma dovddaldaga iežas ealáhusdoaimmas.

PLÁNEDETTIIN DÁVVIRMEARKAOHCAMUŠA

lea buorre guorahallat sistisdolletgo mearkka elemeanttat juoidá, mii gullá olles sámeservoša, dihto guovlluid dahje ovttaskas sogaid oktasaš árbevieruide. Vaikko dávvirnearka ii iešalddes dárbbáš leat kreatiiva duoji boadus, lea buorre, ahte sánit ja symbolat, mat leat olles servoša anus, bissot buohkaid servoša lahtuid geavahusas. Dušše beare dávvirnearkka registreren ii goittotge vel eastte geange geavaheamis suddjejuvvon mearkka, muhto gažaldat lea álo das, mainna vugiin dávvirnearkavuogatuođa geavahit ja mainna vugiin suddjejuvvon dovddaldaga figgat hálddašit. Dávvirnearkavuogatuohta lea dávvirnearkka hálddašeaddji oktovoogatuohta, man ferte aktiivvalaččat geavahit vai suodji duohtandahkkojuvvo. Dávvirnearkavuogatuohta ii maiddá ráddje mearkkaid geavaheami mii dáhpáhuvá ealáhusdoaimma olggobealde.

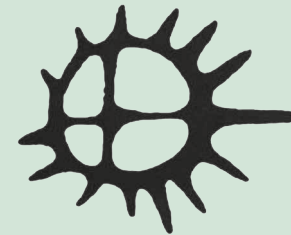
Dihtetgo?

DÁVVIRMEARKAVUOIGATVUOHTA SÁHTTÁ RÁDDJET MAIDDÁI ÁRBEVIERU JOATKIID DOAIMMA MÁRKANIIN.

Norgalaš čikŋafitnodaga ohcamuš dávvirmearkan lei dohkkehuvvon jagis 2009. Dávvirmearka lei hui seammasullasaš árbevirolaš sápmelaš beaivvášsymbolain.

Dávvirmearkka hálddašeaddji fikkai gielddit dávvirmearkka loavkašuhhti symbola geavaheami márkaniin maiddái árbevirolaš duojáriid doaimmas. Maŋŋeleappos dávvirmearka duššindahkkojuvvui jagis 2020, dasgo gehččojuvvui, ahte beaivvášsymbola sisttisoallan árvvuid sáhtta veardidit oskkolaš árvvuide ja mearkka registreren lei buorre dábiid vuostá.

Dán lassin gehččojuvvui, ahte sápmelaš duojáriin lea vuodđolága dorvvastan vuoigatvuohta geavahit iežas ávnnasgeahtes kulturárbbi.

Norgalaš
Dávvirmearka-
registreren
Nr 251306.

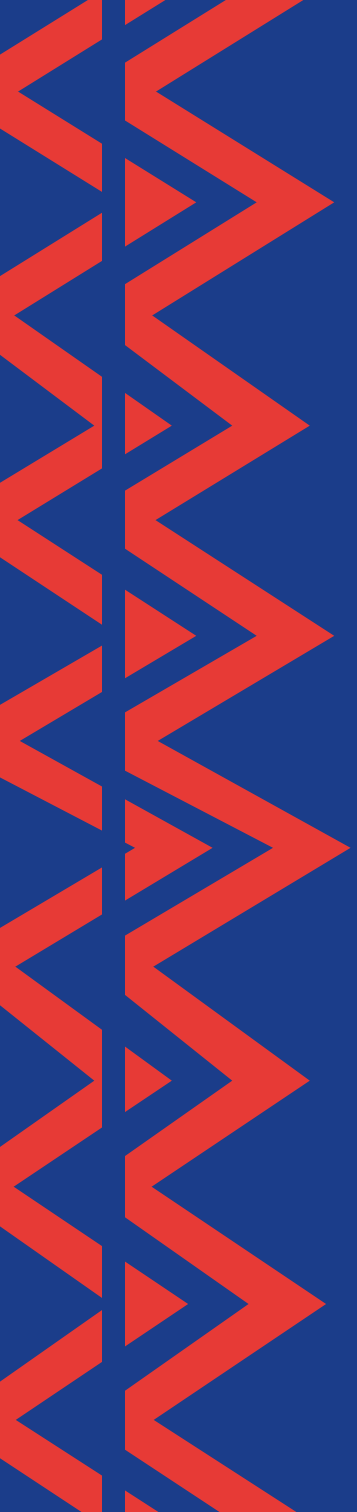
Sápmelaš
beaivvášsymbola.

OZADETTIIN DÁVVIRMEARKKA

A REGISTREREMA FERTE guorahallat man eatnandiedalaš guovllus suoji dárbbáša. Jus doaibman lea dušše dihto riikka guovllus, ii registrerema vealttekeahttä gánnet ohcat olles Eurohpá uniovnna viidodahkii. Nuppe dáfus jus fitnodatdoaimma figgat dahkat riikkaidgaskašžan ja doaibmat máilmmiviidosáčat ovdamearkka dihtii interneahtha bokte, sáhttá leat jierbmámus dahkat juo álggus olles Eurohpá uniovnna gokčevaš registrerema, dahje EU olggobealátge riikkaid gokčevaš registrerema.

FERTE FUOMÁŠIT, AHTE DUŠŠE beare dávvirmearkka registreren ii vel buvtte beaktilis vuoigatvuodalaš suoji geavatlaččat. Dávvirmearkavuoigatvuohta lea oktovuoigatvuohta ja nuba mearkka hálddašeddji ferte ieš bearráigeahččat márkaniid gávnaheapmin vejolaš loavkašuhthimiid ja doaibmat aktiivvaláččat vuoigatvuodas suodjaleapmin. Dávvirmearkaohcamuša plánedettiin leage buorre guorahallat maiddái dan, man jáhkeahttit loavkašuhthimat leat boahtteáiggis ja mo suoji sáhtášii geavatlaččat ollašuhthit. Dán ektui maiddái iežas suorggi ovttasbargoorganisašuvnnat ja -ovttastusat sáhttet veahkehit dávvirmearkasuoji duohtandahkamis ja ovddasteami ordnemis.

EARÁ ÁVNNASGEAHTES
VUOIGATVUOĐAT JA
LÁHKÁSAHEAPMI

EATNANDIEDALAŠ ÁLGOVUOĐDOMERKEMAT

EATNANDIEDALAŠ ÁLGOVUOĐDOMERKEMAT suddjejit árbevirolaš buktagiid namahusaid boasttugeavaheamis ja kopijain. Seammás dat čujuhit dávvirmearkka vugiin buktaga álgovuodu. Suoji sáhtta oažžut dakkáraš buktaga namahus, masa laktása dan eatnandiedalaš álgovuoddui laktáseaddji kvalitehta dahje iešvuolta. Suoji sáhtta ohcat eanadoallobuktagiidda ja biebmogálvvuide, ja alkoholajuhkamušaide. Suddjejuvvon namahusa sáhtta geavahit gii beare buvttadeaddji gii doaibmá gažaldatvuloš guovllus ja deavdá namahusa geavaheami eavttuid. Ovdamearkka dihtii Lapin puikula ja Lapin Poron liha -namahusat leat registrerejuvvon Eurohpá uniovnna nammasuodjevuogádahkii.

Dihtetgo?

ÁLGOÁLGOSAŠ DUODJEBUKTAGIID NAMAHUSAID SUODJI. Eurohpá uniovnna kommišuvdna lea addán evttohusa ásahusas 2022/0115 (COD), mainna maiddái duodjebuktagat oáččošedje eatnandiedalaš álgovuoddomerkemiid suoji. Vuogádat livččii buohtalas nammasuodjevuogádagain mii lea juo anus. Suoji gáibádussan livččii buktaga eatnandiedalaš sajádat, ja dat, ahte dan kvalitehta, beaggin dahje mii nu eará elemeanta laktása čielgasit gažaldatvuloš guvlui, ja ahte goittotge okta buvttadanmuddu dáhpáhuvvá gažaldatvuloš guovllus. Dalle ovdamearkka dihtii sápmelaš dujiide laktáseaddji namahusat, dego *gákti* dahje *duodji*, dahje *sámi duodji* sáhtášedje vejolaččat oazžut suoji. Suodji dorvvastivččii dáid namahusaid geavaheami dušše dakkáraš buktagiin, mat leat goittotge oassái válmmaštuvvon sámeiguovllus. Namahus goittotge suddje eatnandiedalaš álgovuodu, ii dan, ahte buktaga lea dahkan sápmelaš olmмоš. Suoji čuozáhahkan lea maiddái buktaga namahus, ii ieš buvttá. Kommišuvdna evttohus lea addojuvvon jagi 2022 cealkámušmuddui, nuba suoji loahpalaš hápmi ja gáibádusat eai leat vel sihkkarat.

MÁLLEVUOIGATVUOĐAIN SUDDJET BUKTAGA HÁBMEMA DAHJE BAJILOAINNU

MÁLLESUOJI OAZŽUMA gáibádussan lea dat, ahte buktaga hábmen lea ođđa ja individuála. Ođasvuohta oaiivilda dan, ahte buktaga ii oáččo almmustahttit dahje vuovdit ovdal mállesuodjeohcamuša guoddimma. Jos buvttá lea juo almmustahttojuvvon, sáhttá suoji goittotge ohcat dihto gáibádusaid olis vel 12 mánu siste málle almmustahttimis. Málle individuálavuohta čovdojuvvo das ožžojuvvon ollislašgova vehkiin. Málle ferte earránit jo dovddus málliin muđuige go dušše uhcánaš detáljaid bealis. Málle hábmemma ođasvuođa árvoštallat nu gohččojuvvon čuvgejuvvon golaheaddji perspektiivvas, vuhtiiváldimin maiddái buktaga geavahanulbmila ja buvttajoavkku. Mihtilmas lea dat, earránago málle muđuige go dušše

uhcánaš detáljaid bealis das, mii lea jo márkaniin dovddus. Málle ferte leat maiddái olmmošlaš vuoigijalaš duoji boadus, iige ovdamearkka dihtii luonddu hábmen málliid sáhte registreret málle. Registrerejuvvon mállevuoigatvuohta lea fámus 25 jagi áigge. Mállevuoigatvuođa buktaga hápmái sáhttá oazžut našuvnnalaččat dahkamin ohcamuša málle registreremis našuvnnalaš virgeoapmahažžii. Olles Eurohpa uniovnas fas ohcamin registrerema Eurohpá uniovnna industrijalaš vuoigatvuođaid virgedoaimmahagas. Registrerenmeannudeamis leat soames earut našuvnnalaš ja EU-virgeoapmahaččaid gaskkas ovdamearkka dihtii das, dutkatgo málle ođasvuođa ja individuálidehta virggi bealis jo ohcanmutter, vai fertego nuppi oassebeali ohcat maŋgeleappos dáin gáibádusain váilevaš málle gomiheami.

Dihtetgo?

VAJÁLDUVAIGO MÁLLE SUDDJEN OVDAL BUKTAGA ALMUSTAHTTIMA?

Málla mii ii leat registrerejuvvon, oažžu suoji golmma jagi áigge dan almmustahttimis olles Eurohpa uniovnna nu gohčoduvvon searvušmállen mii ii leat registrerejuvvon. Nuba jos buvttá lea dolvojuvvon márkaniidda mállenvuoigatvuodasuoji ohcama haga, sáhtta válmmašteaddji goittotge vel golmma jagi áigge buktaga almmustahttimis doarjalit su vuoigatvuhtii earáid válmmašteaddjiid vuostá olles Eurohpá uniovnna. Dát suodji addá golmma jagi ovdamátkki ovdamearkka dihtii duojáriidda, geat eai geahča sin juohkehaš málla registrerema goasttádusbeaktilis doaibmanvuohkin, muhto geaid ráhkadan ođđa málliid sáhttet kopieret jođánitge márkaniidda doalvuma maŋŋá. Golmma jagi áigge márkaniidda doalvumis málla ii oaččo kopieret buktaga válmmašteaddji miehtama haga, go buktaga málla lea deavdán mállisuojis gáibiduvvon individuálitehta ja ođasvuoda gáibádusaid almmustahttima áigge.

PATEANTAVUOIGATVUOĐAIN SUDDJET HUTKKUSDOAIMMA

PATEANTASUOJI SÁHTTÁ OAZŽUT TEKNIHKALAŠ COVDOSII, MII deavdá patenterema gáibádusaid, dahje dat lea odđa, hutkkuslaš ja industriijalaččat anolaš. Hutkkuslašvuoda gáibádusas gáibidit mihtilmas earu jo dovddus teknihkalaš čovdosiidda. Pateantaohcamušas ferte fuolalaččat meroštallat man hutkosis lea gažaldat ja maid hutkosa osiid háliida suoji birri doalvut. Pateantavuoigatvuolta addá dan hálddašeaddjái oktovoigatvuoda geavahit hutkosa ámmátlaččat, dahje válmmaštit, vuovdit dahje geavahit hutkosa sisttisoallan buktagiid. Pateanta lea fámus dušše beare dain riikkain, gos pateantasuoji lea ohcan ja oktiibuot eanemustá 20 jagi áigge ohcanbeaivvis.

ÁVKKÁLAŠVUOĐAMÁLLE SUDDJE OKTAGEARDÁNUT HUTKOSIID

ÁVKKÁLAŠVUOĐAMÁLLIIN, DAHJE NU GOHCCOJUUVON ”uhcapateantain”, oaivildit oktageardánut čovdosiid go hutkosiid maid patenteret. Ávkkálašvuodamálliid giedahallanáiggit leat oanehut go pateantaohcamušain ja virgeoapmahašgoluid bealis dat leat hálbibut go pateantat. Ávkkálašvuodamálla suodjeáigi lea maddái oanehut, eanemustá 10 jagi. Ávkkálašvuodamállas gáibidit čielggas earu jo dovddus teknihkki. Dán lassin hutkkus ferte leat odđa ja industriijalaččat anolaš. Ávkkálašvuodamálla addá dan hálddašeaddjái oktovoigatvuoda geavahit suoji ožžon hutkosa ámmátlaččat.

ÁRBEVIROLAŠ DIEHTU FITNODATSUOLLEMAS- VUOHTAN

FITNODATSUOLLEMASVUODAIN OAIVVILDIT man beare dieđu, mii ii leat almmolaččat dovddus dahje man ii leat álki oažžut, ja mas dan dihtii lea ealáhusjárjeheadjái ekonomalaš árvu ja man son figgá govtolaš doaimbajuiiguin suddjet. Fitnodatsuollemasvuodaid lága mielde "fitnodatsuollemasvuoda loavkašuhtti buktagiin [oaivvildit] dávvira dahje bálvalusa, man plánemis, iešvuodain, doaimmamis, buvttadanproseassas dahje márkanastimis oažžut mearkkašahti ávkki lobi haga skáhppojuvvon, ávkkástallon dahje ovdanbuktojuvvon fitnodatsuollemasvuodas." Fitnodatsuollemasvuodaláhka mearrida nie árvolaš dieđu geavaheami ealáhusdoaimmas ja árvvoštaladettiin lága heivvolašvuoda ferte guorahallat dan, leago dieđu hálddašeaddji ealáhusjárjeheadjii ja leago dieđus ekonomalaš ja ealáhuseallimii laktáseaddji mearkkašupmi.

ÁRVASIT MÁRKANIIN MAIDDÁI KULTURÁRBBI ÁVKKÁSTALADETTIIN

LÁHKA HEIVEMEHAHTTUN MEANNUDEAMIS ealáhusdoaimmas giel dábi vuostásaš dahje muđui nuppi ealáhusjárjeheadjii dáfus heivemeahttun meannudeamiid ealáhusdoaimmas. Dákkáraš doaimmamii gullá dakkár iežas dahje nuppi ealáhusdoaimma guoskevaš eahpeduohta dahje čádjidahtti dajahusaidda geavaheapmi, mat sáhttet váikkuhit dávvira jerrui dahje fállu dahje vahágahttit nuppi ealáhusdoaimma. Ealáhusdoaimmas ii maiddái oáččo geavahit áššái gulakeahtes áššiid sisttisoallan iige ovdanbuktinuogi dahje hámi bealis heivemeahttun dajahusa, mii sáhttá vahágahttit nuppi ealáhusdoaimma. Heivemeahttun meannudeamis ealáhusdoaimmas sáhttá bivdit cealkámuša Guovddášgávpekámmára finodatvuohkelávdegottis dahje meannudeami guoskkahahtti áššái sáhttá bivdit čoavdima márkanrievttis. Láhka heivemeahttun meannudeamis ealáhusdoaimmas mearrida buorre fitnodatdábi čuvvon doaimmas ealáhusdoaimmas. Nie mearridettiin lága árbevirolaš oktavuodas ferte guorahallat, leago árbevieruid bajásdoallan doaimmas gažaldat ealáhusdoaimmas ja leago gilvaleaddji doaimmas gažaldat lágas meroštallojuvvon vugiin buorre dábi vuostásaš dahje muđui heivemeahttun meannudeamis.

ÁRBEVIERUID SUDDJEMIS LEA GAŽALDAT MAIDDÁI GOLAHEADDJIID VUOIGATVUOĐAID SUOJIS

GEAVAHEADDJISUODJELÁHKA ii gula IP-vuoigatvuodaide, muhto dan sisttisoallan reguleremis sáhttá leat mearkkašupmi maiddá i ávnnasgeahtes kulturárbbi suodjaleamis. Láhka mearrida dárbašiid fálu, vuovdima, gaskkusteami ja márkastima ealáhusárjeheaddjis golaheaddjiide. Dárbašiid márkastin ii oaččo dáhpáhuvat buorre dábi vuostá, iige das oaččo geavahit golaheaddjiid dáfus heivemeahtun meannudeami. Márkastin sáhttá leat buorre dábi vuostá, jos das leat čielgasit ruossalasvuodat oppalaččat dohkkehuvvon servodatlaš árvvuiguin ja earenoamážit jos dat loavkašuhttá olmmošárvvu dahje oskkolaš dahje politihkalaš vuoddoainnu. Seamma láhkai meannudeami doallat heivemeahttumin, jos dat lea ealáhusdoaimmas oppalaččat dohkkehahti áššáigullelaš meannudanvuogi vuostásaš ja sáhttá čielgasit heajudit golaheaddji návcca dahkat ákkastallon oastinmearrádusa dahje golahusdárbašii laktáseaddji eará mearrádusa ja doalvu dasa, ahte golaheaddji dahká mearrádusa, man son ii livččii dahkan meannudeami haga. Jos meannudeapmi lea oaiwilduvvon dihto golaheaddjijovkui, meannudeami heivemeahttunvuoda árvvoštallat dán golaheaddjijovkku perspektiivvas.

Golaheaddjisuodjelága vuodul márkastimis dahje áššehasgaskavuodas ii oaččo addit eahpeduohta dahje čádjidahtti dieđuid, jos dieđut sáhttet doalvut dasa, ahte golaheaddji dahká oastinmearrádusa dahje eará golahusdárbašii laktáseaddji mearrádusa, man son ii addojuvvon dieđuid haga livččii dahkan. Eahpeduohta dahje čádjidahtti dieđut sáhttet guoskkahit earenoamážit golahusdárbaša álgovuodu, válmmaštanvuogi ja -áiggi, geavaheami ja geavaheami váikkuhusaid ja dárbašii dahkkojuvvon iskosiid bohtosiid, ja ealáhusárjeheaddji dahje su ovddasteaddji identitehta, oktavuodadieđuid, iešvuodaid ja sajádaga márkaniin sihke bálkkašumiid ja dovddastusaid maid sii leat ožžon.

Márkastimis dahje áššehasgaskavuodain ii maiddá i oaččo guoddit attekeahttá, vuhtiiváldimin áššeoktavuoda, dakkáraš mihtilmas dieđuid, maid golaheaddji dárbaša oastinmearrádusa dahje eará golahusdárbašii laktáseaddji mearrádusa dahkamii ja maid váilun sáhttá doalvut dasa, ahte golaheaddji dahká mearrádusa, man son ii livččii dahkan jos sus livččii leamašan doarvái diehtu.

Árvoštaladettiin dieđuid reahkkáma vuhtiiváldit dieđuid čielggasvuoda, áddehahttivuoda ja rivttesáigásašvuoda, geavahuvvon dieđihangaskaoapmái laktáseaddji ráddjehusaid ja ealáhushárjeheaddji earáid doaibmabijuid maiguin addit mihtilmas dieđuid golaheaddjái.

Golaheaddjisuodjelága perspektiivvas sáhttit árvoštallat dakkáraš márkaniin dáhpáhuvvan meannudemiid lágalašvuoda, main geavahit sápmelaš kulturárbbi lasihan dihtii buktaga dahje bálvalusa geasuhusfámu goittotge vudoštallojuvvon čatnasa haga sápmelašvuhtii, dakkáraš vugiin, mii sáhttá váikkuhit golaheaddjiid oastinmearrádussii. Dalle galggašii seassat dan, leago buktaga dahje bálvalusa álgovuđđui, válmmaštanvuohkái dahje iešvuodaide laktojuvvon čuoččuhus dahje eahpenjuolga čuoččuhus čatnosis sámekultuvrii dakkáraš, mii sáhttá váikkuhit golaheaddji oastinmearrádussii. Juos ná lea, muhto buktagis dahje bálvalusas váilu dakkáraš čanus sámekultuvrii, mii dan márkanastimis dahje golaheaddjái fállamis goittotge boahtá ovdan, sáhttá gažaldat leat golaheaddjisuodjelága vuostásaš meannudeamis. Almmuhusa eahpeáššálaš márkanastimis sáhttá dahkat fierbmeskoviin geavaheaddjiáššeolbmái.

MAN LÁHKAI
IEŽAS JA SERVOŠA
VUOIGATVUOĐAID
SÁHTTÁ GEAVATLAČČAT
BEALUŠTIT?

ÁVNNASKEAHTES OPMODAGA SUDDJEN

GÁIBIDA GEAVATLACCAT márkaniid bearráigeahččama ja aktiivalaš doaibmama vuoigatvuolta hálldašeddji dáfus. Virgeoapmahaččat eai virggi bealis daga maidege vuoigatvuodarihkkumiidda iige dušše beare IP-vuoigatvuolta oaččo áigái geavtlaš váikkuhusaid, juos vuoigatvuoda hálldašeddji ii ieš aktiivalaččat dorvvas vuoigatvuodas. Virgeoapmahaččain sáhtát goittotge oažžut rávvema IP-áššiin. Ovdamearkka dihtii Pateanta- ja registarráđdehusa rávvenbálvalusain sáhtta jearrat dávvirmearkkaid, mállevuoigatvuodaid ja pateanttaid birra. Eurohpá uniovnna dávvirmearkavuogádagas rávvema sáhtta jearrat Eurohpá uniovnna industriijalaš vuoigatvuodaid virgedoaimmahagas, EUIPO:s. Dahkkivuoigatvuodaáššiin cealkámuša sáhtta jearrat Dahkkivuoigatvuodarádis. Suoji ohcama várás sáhtta oažžut doarjaga. Ovdamearkka dihtii Business Finland innovašuvdnasedela sáhtta geavahit maiddái IP-vuoigatvuodaid suddjema goluide.

JOS LEAT OVTTASKAS

DUOJÁR, JUOIGI DAHJE MUSIHKKÁR, MÁIDNASA muitaleaddji dahje eará dáiddár, ja háliidat suddjet du árbevirolaš dahkamii vuodduvvi duoji IP-vuoigatvuodain, sáhtát smiehttat makkáraš vuoijjalaš buktagat dus šaddet ja sáhttetgo dás ovdanbuktojuvvon suodjehámit fállat dárbbalaš vuoigatvuodalaš vugiid du geavahussii. Lea buorre seassat maiddái iežas dahkama ja servoša árbevieru gaskavuoda, ja dan, makkáraš kollektiiva iešvuodat iežasge vuoijjalaš dahkamii laktása. Gii sáhtta mearridit dujiid ja earáid ovdanbuktimiid geavaheamis ja gii daid geavaheamis ávkašuvvá. Man čiekŋalis ja makkár vuorrováikkuhus iežas kreatiiva duoji ja servodatlaš árbevieru gaskkas lea leamašan? Lea dehálaš guorahallat maiddái vuoigatvuodalaš suddjema dárbbalašvuoda ja dan, makkáraš áššiid ja doaimmaid ektui suoji figgat oažžut.

Servošiid perspektiivvas ovdanbuktimat mat leat suoji čuožáhahkan sáhttet leat hui boarrásat ja jo mángga sohka buolvvas sirdašuvvan ovddasgavlui. Dalle galgá seassat dan, goas barggut leat dahkkojuvvon ja leago daidda čuohcán dahkkivuoigatvuolta ain fámus. Naba geasa dahkkivuoigatvuolta gullá ja leago dat sirdašuvvan ovdamearkka dihtii dahkki ovdoožžuide? Nuppe dáfus dávvirmearkavuogatvuoda geavahemiin sáhtta figgat suddjet dehálaš mearkkaid, govadagaid, namahusaid dahje symbolaid lobihis gávppálaš geavaheamis, vaikko dat livččege boarrásat. Lea buorre guorahallat dan, mainna vugiin kollektiiva beroštumiid ja árbevieru joatkima sáhtta dorvastit plánedettiin IP-vuoigatvuodaid geavaheami, ja mat leat dat uhkit dahje hástalusat, maid vuostá dáid vuoigatvuodaid geavahettiin háliidit suddjet daid.

LEA BUORRE MAIDDÁI FUOMÁŠIT

AHTE STUORRA OASSI ávnnasgeahtes kulturárbbis ja árbevirolaš ovdanbuktimiin beroštuvvan álbmogis háliida doaibmat rehálaččat ja gudnejahtimiin árbevirolaš vugiid. Dalle lea dehálaš, ahte beroštuvvan álbmoga anus leat čielga etihkalaš rávvagat dahje vuoigatvuoda hálddašeaddjiid cealkámušat das, mainna vugiin ávnnasgeahtes árbbi lea heivvolaš atnit ávkin. Jo dainna vugiin sáhttit ovddalgihtii eastadit dakkáraš árbevirolaš ovdanbuktimiid geavaheami, mii loavkašuhtta árbevirolaš vugiid ja njuolggadusaid.

ÁRBEVIROLAŠ OVDANBUKTIIMIID LOAVKAŠUHTTI GEAVAHEAMI

BUOHTA LEA ÁVŽŽUHAHTTI VÁLDIT VUOS KONSTRUKTIIVA vugiin oktavuoda doaimma hárjeheadjái ja čielggadit doaimma ákkaid, ja mitalit ovdanbuktima mearkašumis servošiidda, fitnodagaide ja ovttaskas dahkkiide. Galgá seassat maiddái dan, makkáraš geavaheapmi gullá ovttaskas olbmuid sátn- ja ovdanbuktinfriijavuoda birii, ja goas nuppe dáfus doaibman nuppástuvvá ealáhusdoaibman, mas figgat skáhppot ekonomalaš ávkki árbevirolaš kultuvrra geavahemiin. Muhtumin kulturovdanbuktimiid geavaheamis ii oktageardánit leat áddejupmi dasa gullevaš servodatlaš árvvuin ja dili sáhtta buoridit áddehallamin ja ráddádallamin.

JOS LEAT VEJOLAŠ

SIERRAMIELALAŠVUODAT, sáhtta seassat dáhpáhusa vuoigatvuodalaš áššiid. Vuoigatvuodalaš riiddu čoavdit maŋimužžan duopmostuolus, muhto duopmostuollogieđahallan doalvu dájvja olu áiggi ja dasa gullet maiddái riskkat goluin. Danin ovdal aitosáš guoddalusa plánema lea buorre čielggadit ášši vuoigatvuodalaš beliid fuolalaččat ja ovdamearkka dihtii virgeoapmahašcealkámušaid vuodul.

JOS OVDANBUKTIMA GEAVAHEAPMÁI LAKTÁSIT

DAHKKIVUOIGATVUODALAŠ ÁŠŠIT JA GAŽALDAT LEA dahkkivuoigatvuodalaš barggus, sáhtta dahkkivuoigatvuodarádis bivdit cealkámuša áššis. Dahkkivuoigatvuodaráddi sáhtta addit cealkámuša ovdamearkka dihtii das, leago ovdanbuktímii mas riidalit oppanassii šaddan dahje ain fámus dahkkivuoigatvuohta, geasa dat gullá ja leago dahkkivuoigatvuohta loavkašuhhton. Cealkámuša bivdin lea nuvtá eaige dasa laktás riskkat goluin, dego duopmostuollogieđahallamis. Cealkámuš ii leat vuoigatvuodalaččat doallelaš, muhto dehálaš áššedovdiorgánan rádi addán cealkámušas lea mearkkašupmi.

CEALKÁMUŠA SÁHTTÁ BIVDIT

MAIDDÁI VAIKKO II LIVCCII aitosáš riidu ja ovddalgihtii ovdamearkka dihtii dihto árbevirolaš ovdanbuktima barggu luonddu čielggaheapmin. Juos árbevirolaš ovdanbuktin deavdá dahkkivuoigatvuodalaš barggu dovdomearkkaid, sáhtta bivdit loahpahit dasa čuohcán čuvgehuslaš ovdduid loavkašuhhti meannudeami Oahpahus- ja kulturministerijjas. Dán bokte earenoamáš dehálaš ja mearkkašahhti čuvgehuslaš ovddu sisttidoallán kulturovdanbuktimat sáhttet oažžut vuoigatvuodalaš suoji dasge fuolatkeahtá, ahte daid aitosáš dahkkivuoigatvuodalaš suodjeáigi lea jo nohkan.

JUOS GAŽALDAT LEA DAS, AHTE REGISTREREJUVVON DÁVVIRMEARKA

SISTTISDOALLÁ DAKKÁRAŠ ELEMANTTA, MAS lea mearkkašahti vuoigatlaš dahje servodatlaš árvu, sáhtá seassat vejolašvuoda dávvirmearkka duššindahkamis. Dákkáraš dáhpáhusa lei gažaldat Norggas jagis 2020 nu gohččojuvvon Beavváššymbola-dáhpáhusas, mas registrerejuvvon dávvirmearkka duššindahkkojuvvui justa seammalágan sivaiddihtii. Dalle vuosttamuš muttus gánneha čielggadit dili Pateanta- ja registtarráđdehusain vejolaš dávvirmearkka duššindahkama ohcamii. Guoddalusa dávvirmearkka duššindahkamis sáhtá dahkat maiddái márkanriektái, jos ášši oktavuodas háliida ovdanbuktit ovdamearkka dihtii áššečuoččáldahttima vahátruđa oazžuma várás.

JUOS LOAVKAŠUHTTI DOAIMMAS

LEA GAŽALDAT ČÁDJIDAHTTI márkanastimis dahje man nu eará golaheaddjisuoji vejolaččat loavkašuhhti doaimmas, sáhtá vuosttamuššan guoddalit áššis geavaheaddjiášeolbmái. Ná sáhtá leat, jos dávviriid dahje bálvalusaid márkanastimis sáhttet šaddat boasto miellagova das, ahte dain lea muhtun dihto sáme kultuvrii laktásan iešvuohta dahje kvalitehta, ja jos dát ášši sáhtá váikkuhit maiddái golaheaddjiid oastinmearrádusaide. Dalle gažaldagas sáhtá leat čádjidahtti márkanastin.

JUOS ÁVNNASGEAHTES KULTURÁRBBI

GEAVAHA GÁVPPÁLACCAT BUORRIN
DAKKÁRAŠ vugiin, mas gažaldagas sáhtta leat
heivemeahtun meannudeapmi ealáhusdoaimmas, sáhtta
doaimmas dahkat guoddalusa guovddášgávpekámmára
fitnodatvuohkelávdegoddái. Dalle guoddalusa dahkki ferte leat
ealáhusjárjeheaddji, gean doaibmamii heivemeahtun meannudeapmi
lea čuohtán. Ovdamearkka dihtii suollemassan dollojuvvo
árbevirolaš dieđu lobihis geavaheapmi ealáhusdoaimmas sáhtášii
leat heivemeahtun meannudeapmi dalle, jus dainna suollemassan
dollojuvvo dieđuin lea leamašan mearkkašupmi árbevirolaš ealáhusaid
járjeheaddjiid doaimmaide.

BUOT OVDALIS MÁINNAŠUVVON DOAIMMAT

DÁHPÁHUVVET
ovdal aitosáš
duopmostuollogiedahallama
ja meannudeamit mat
vuodduduvvet virgeoapmahaččaid
ja áššedovdiid cealkámušaide ja
mearrádusaide.

JUS KONSTRUKTIIVA RÁÐÐÁDALLAMIID MAIÐŪÁGE

I BEASA OIDDOLAŠ BOHTOSII JA JUOS FUOLALAŠ JURIDIHKALAŠ ovdaárvoštallama vuodul orru, ahte IP-vuoigatvuoda, dahje eará máinnašuvvon láhkaásahemiid vuodđudan vuoigatvuodalaš suodji lea loavkašuhattojuvvon, sáhtá seassat juridihkalaš áššedovdiin guoddalusa guodđima márkanriektái. Márkanriekti giedahallá Suomas ávnnasgeahtes vuoigatvuodaid loavkašuhttima guoskkahahtti guoddalusaid lassin maiddái geavaheaddjisuoji ja heivemeahttun meannudeami guoskkahahtti áššiid ealáhusdoaimmas.

Eallin lea ovttá jearaldahkii vástideapmi.

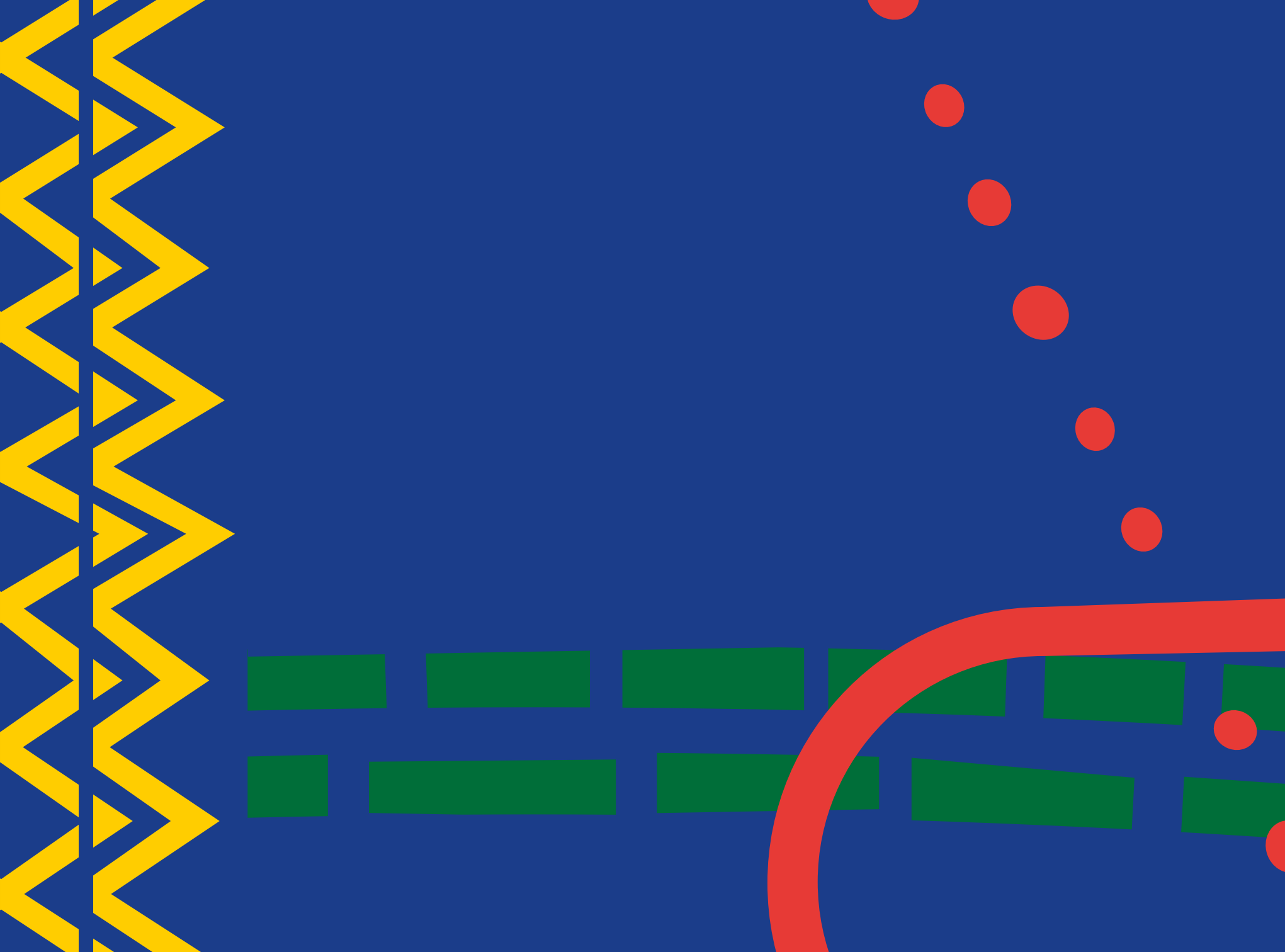
Jearaldat lea eana

ja mun

buoremus lági miel vástidan

EANA.

Ávnnasgeahtes
vuoigatvuodaid (IP,
”intellectual property”) guoskevaš
láhkaásaheapmi lea gávnnavuvvon
mánjggamohkásaš riektesuorgin. Dan dovdet
funet sihke eamiálbmogiid gaskavuodas ja vásttolaš
virgeolbmuid bires. Goittotge IP-vuoigatvuodát leat
guovddáš oasis go ohcát čovdosiid eamiálbmogiid
ákkastallojuvvon vuoigatlaš vuordámušaid ollašuttimii.

Dáid jearaldagaid vástideami várás ollašuttuojuvvui
davvi guovllu eamiálbmogiid kultuvrra guoskevaš IP-
vuoigatvuodaid giedahallama fidnu jagi 2022 áigge,
man vuodul dát skuvlenmateriála lea ollašuttton.

Skuvlenmateriála doarju IP-áššedovdiid ja
sámedáiddáriid ja árbevirolaš ealáhusaid hárbjehan
nuorra sápmelaččaid skuvlejumi. Fidnu váldoollašuttin
doaimmai Sámi oahpahušguovddáš (SOG) ja fidnu
ollašuttuá ovttasbarggus sámedikkiin ja fidnu
vástoministeriijain, oahpahuš- ja
kulturministeriijain.